ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Год выдання 38-ы
№ 65 (2425)
19 жніўня 1969 г. АЎТОРАК
Цана 4 кап.

СВЯТКУЮЦЬ КРЫЛАТЫЯ ЛЮДЗІ

Учора наша краіна адзначыла Дзень Паветранага Флоту СССР. Беларускія авіятары адзначылі яго новымі поспехамі ў працы.

На гэтым здымку вы бачыце работнікаў Мінскага аэрапорта — тэхніка Уладзіміра Лужацкага і бортправадніц, актыўных удзельнікаў мастацкай самадзейнасці Зою Гераймовіч, Яўгенію Зянкевіч і Тамару Аліноўскую ў вольную мінуту.

Фота А. ЛУКАШОВА.

НАШЫ ІНТЭРВ'Ю

У памяці народнай

ЗАЙДЗІЦЕ сёння ў любую кнігарню рэспублікі, і вас сустрэнуць тысячы розных выданняў. Іх рознакаляровыя вокладкі міжволі прыцягваюць увагу. На адной з паліц Мінскага цэнтральнага кніжнага магазіна на вас глядзяць прыгожыя пераплёты кніг, на якіх мастакі адлюстравалі гераічныя подзвігі народа ў дні Вялікай Айчыннай вайны. Убачыце партызанскія вогнішчы, незабыўныя эпізоды герояў «рэйкавай вайны», высокія сосны, бярозы...

Да 25-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў рэспубліканскія выдавецтвы выпусцілі ў свет нямала гісторыка-мемуарнай і ваенна-патрыятычнай літаратуры.

Карэспандэнт газеты «Літаратура і мастацтва» папрасіў намесніка галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларусь» пісьменніка Уладзіміра Шахаўца расказаць, якімі навінкамі парадуе выдавецтва аматараў мемуарнай і ваенна-патрыятычнай літаратуры сёлета і ў бліжэйшыя гады, як работнікі выдавецтва працуюць з аўтарамі ўспамінаў, што яшчэ перашкаджае ў рабоце. Вось што ён расказаў:

— Нядаўна Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі прыняў пастанову «Аб дадатковых мерах па паляпшэнні навуковай распрацоўкі гісторыі ўсенароднай барацьбы ў Беларусі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны». У пастанове адзначаны істотныя недахопы ў дзейнасці навуковых устаноў рэспублікі і выдавецтваў. Указваецца, напрыклад, што «ў выніку адсутнасці высокай прынцыповасці і патрабавальнасці ў ацэнцы падрыхтаваных да выдання рукапісаў з боку навуковых устаноў і выдавецтваў, асобныя работы па перыяду Вялікай Айчыннай вайны павярхоўныя па сваім змесце, пазбаўлены глыбокіх навуковых абагульненняў і вывадаў, змяшчаюць памылкі фактычнага парадку. У некаторых мемуарных творах, прысвечаных партызанскаму руху, сустракаюцца суб'ектывісцкія ацэнкі асобных гістарычных падзей і іх удзельнікаў».

Наш калектыў сур'ёзна ўспрыняў крытыку недахопаў, адзначаных у пастанове ЦК КПБ. Мы прымаем самыя дзейсныя захады, каб усе нашы выданні глыбока раскрывалі гераічны подзвіг савецкага народа і яго Узброеных Сіл у гады Вялікай Айчыннай вайны, гісторыю партызанскага руху ў Беларусі, шматгранную дзейнасць партыйнага і камсамольскага падполля, барацьбу ўсяго народа супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, кіруючую ролю Камуністычнай партыі. Кнігі пра мінулае павінны быць праўдзівымі. Тады моладзь, паверыўшы нам, будзе ведаць, за кім ісці і з кім змагацца, і наша гераічнае мінулае заўсёды будзе ў памяці народнай.

Нядаўна ў нашым выдавецтве створана спецыяльная рэдакцыя гісторыка-мемуарнай і ваенна-патрыятычнай літаратуры. Вельмі прыемная для нас падзея! Шэсць творчых работнікаў будуць працаваць у гэтай рэдакцыі.

Выдавецтва «Беларусь» сёлета выпусціла ў свет звыш дзесяці розных выданняў аб гераізме народа ў барацьбе з фашысцкімі захопнікамі. Тут успаміны актыўных удзельнікаў партызанскага руху, розныя альбомы, манаграфіі. У бліжэйшы час чытачы пазнаёмяцца з успамінамі былога разведчыка Савецкай Арміі Н. Рыдзеўскага «Парашуты на дрэвах», група якога дзейнічала ва Усходняй Прусіі. Дарэчы, у гэтую групу ўваходзіла славутая разведчыца А. Марозава — гераіня тэлефільма «Выклікаем агонь на сябе».

Хутка выйдзе ў свет кніга І. Сацункевіча «Суровая быль»—пра ўзнікненне і развіццё партызанскага руху ў Заслаўскім, Дзяржынскім, Рудзенскім, Пухавіцкім, Чэрвеньскім і Мінскім сельскіх раёнах. У кнізе сабраны вялікі фактычны матэрыял, які раней нідзе не друкаваўся.

Адначасова ў Мінску і ў Варшаве (на польскай мове) выйдзе ў свет кніга «У адзіным страі» — зборнік успамінаў беларускіх і польскіх партызан, якія разам змагаліся супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў.

Новая рэдакцыя запланавала выдаць у 1970 годзе пятнаццаць кніг. Нашымі аўтарамі будуць вядомыя военачальнікі, партызаны і падпольшчыкі. Рыхтуецца да друку зборнік «У баях за Беларусь», у якім з успамінамі выступяць Маршалы Савецкага Саюза Жукаў, Ракасоўскі, Цімашэнка, Маршал артылерыі Казакоў, генералы Цюленеў і Русіянаў, а таксама вядомыя кіраўнікі партызанскага руху на Беларусі.

У зборніку «Правафланговыя» будуць сабраны нарысы пра салдат, сяржантаў і афіцэраў Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі, якія дасягнулі вялікіх поспехаў у баявой і палітычнай падрыхтоўцы, і сёння пільна стаяць на варце заваёў Кастрычніка.

Выйдуць у свет успаміны ветэрана партыі А. Касценкі «Гэта было на Гомельшчыне», нямецкага антыфашыста Гуга Барса, які разам з беларускімі партызанамі ўдзельнічаў у баявых аперацыях, хадзіў у разведку. Чытачы пазнаёмяцца з запіскамі былога камсамольскага работніка А. Дзенісевіча, які ў дні вайны быў у тыле ворага, манаграфія доктара гістарычных навук А. Залескага «Гераічны подзвіг мільёнаў у тыле ворага» і рад іншых.

Другімі, дапрацаванымі выданнямі выйдуць у свет успаміны Героя Савецкага Саюза С. Ваупшасава «Партызанская хроніка» і І. Клімава і Н. Гракава «Партызаны Вілейшчыны».

Рэдакцыя масава-палітычнай літаратуры запланавала серыю брашур «Народныя героі». Сёлета чытачы атрымаюць біяграфічную аповесць Антона Бялевіча пра легендарнага партызанскага кіраўніка бацьку Міная. У 1970 годзе ў гэтай серыі выйдуць нарысы Аляксея Кулакоўскага «Васіль Казлоў» і Івана Новікава «Вера Харужая».

Складзены перспектыўны план выдання кніг у серыі «Народныя героі» да 1974 года. Запланавана выдаць біяграфічныя нарысы пра С. Грыцаўца, В. Коржа, К. Арлоўскага, К. Заслонава, М. Гастэлу, А. Гараўца, В. Талаша, П. Лепяшынскага і іншых.

І тут мы, працягвае Уладзімір Міхайлавіч, сутыкнуліся з сур'ёзнымі цяжкасцямі. Не так лёгка, аказваецца, падабраць аўтараў нават на гэтыя нарысы. Не вельмі ахвотна прапануюць свае паслугі пісьменнікі і журналісты.

Добрае слова падзякі варта сказаць пісьменнікам А. Кулакоўскаму, А. Міронаву, Р. Няхаю, У. Юрэвічу, М. Шумаву, журналістам А. Коласаву, А. Кейзараву, І. Масткову і іншым, якія дапамаглі ветэранам вайны і былым партызанам напісаць успаміны.

Да абмеркавання рукапісаў будзем прыцягваць кваліфікаваных людзей. Створаны ўжо рэдакцыйна-выдавецкі савет па мемуарнай літаратуры, у склад якога ўвайшлі вучоныя, вядомыя дзеячы партызанскага руху, падпольшчыкі.

Распрацаваны перспектыўны план выпуску гісторыка-мемуарнай і ваенна-патрыятычнай літаратуры на 1971—75 гг. Цэнтральнае месца ў плане займаюць выданне дакументаў і матэрыялаў «Усенародны партызанскі рух у Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941—ліпень 1944)» у трох тамах, якое рыхтуюць Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КПБ і Інстытут гісторыі Акадэміі навук БССР. Як вядома, першы том дакументаў выйшаў у свет у 1967 г. Наступныя тамы выйдуць у 1970—72 гг.

Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КПБ працуе зараз над фундаментальнай навуковай працай «Усенародная барацьба супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў у Беларусі ў час Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941—ліпень 1944)» у трох тамах. Першы том мяркуецца выдаць у 1972 г., другі—у 1973 і трэці — у 1974 годзе.

У перспектыве выданне яшчэ адной важнай работы Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ і Інстытута гісторыі АН БССР. Называецца яна «Хроніка важнейшых падзей усенароднага партызанскага руху ў Беларусі ў час Вялікай Айчыннай вайны» ў трох частках.

Перспектыўны план выдання літаратуры прадугледжвае выхад у свет мемуараў былога першага сакратара Рагачоўскага падпольнага райкома партыі І. Зуевіча, кнігі ўспамінаў былога першага сакратара Чэрыкаўскага падпольнага райкома партыі Г. Храмовіча.

Выйдзе ў свет другое, перапрацаванае і дапоўненае выданне манаграфіі І. Краўчанкі «Падпольны бальшавіцкі друк у гады Вялікай Айчыннай вайны». Камандзір групы спецназначэння «Бура», Герой Савецкага Саюза М. Міхайлашаў напісаў кнігу пра баявую, дыверсійную і разведвальную дзейнасць чэкістаў у тыле ворага на тэрыторыі Гомельскай і Вілейскай абласцей. Ёсць у нас рукапіс старонак з дзённіка прафесіянальнага акцёра М. Счансновіча, які ў гады вайны прымаў удзел у партызанскай тэатральна-мастацкай групе, ваяваў і даваў канцэрты ў атрадах і брыгадах паўднёва-заходняй часткі Мінскай вобласці.

Як бачыце, планы ў нас вялікія. Каб іх выканаць, нам вельмі патрэбна дзейсная дапамога беларускіх пісьменнікаў і журналістаў.

АПЛАДЫСМЕНТЫ НА ПАЛЕТКАХ

Актыўная ўдзельніца агітбрыгады, загадчыка Палачанскага сельскага клуба Таіса Скарынка.

У першыя дні жніва ў кабінеце загадчыка Маладзечанскага аддзела культуры з'явіўся сноп жыта, высокі, з важкімі тугімі каласамі. Не, гэта не экспанат з выстаўкі, які выпадкова трапіў сюды. Сноп падаравалі агітбрыгадзе раённага Дома культуры хлебаробы калгаса «Светлы шлях».

— Шчырае дзякуй, сябры, за песні, за радасць, — усхвалявана гаварыў старшыня калгаса, Герой Сацыялістычнай Працы Уладзімір Міхайлавіч Калачык.—Прыміце ад нас сноп новага ўраджаю. Хай ён натхняе вас. Хай кліча ў дарогу...

Гады чатыры назад у Маладзечна была створана агітбрыгада. Зараз янаператварылася ў цэлы агітпоезд, ці як яе тут называюць, камбінат культуры. Так, сапраўды, гэта перасоўны камбінат. У ім канцэртная брыгада, у якую ўваходзяць работнікі культасветустаноў, лектар-міжнароднік, урач, юрыст, выязджаюць таксама кніжная лаўка, аўтафургон з таварамі. І вось кожнае лета камбінат раз'язджае па вёсках. Асабліва актыўна ён працуе ў гарачыя дні жніва.

У вёску Вялікая Боркаўшчына агітбрыгада прыехала якраз апоўдні. Прама на траве расселіся ў цяньку гледачы, а іх сабралася шмат.

Цёплымі апладысментамі ўзнагародзілі гледачы спевакоў загадчыка Пятроўшчынскага сельскага клуба Івана Курдэку, дырэктара Маркаўскага сельскага Дома культуры Станіслава Яцкевіча, культасветработнікаў Людмілу Кірыленку і Вольгу Роліч. Яны выканалі беларускія народныя і сучасныя папулярныя песні, жартоўныя частушкі, якія прысвяцілі лепшым работнікам брыгады Ганне і Дуні Нехвядовіч, ветэрану вайны Андрэю Андрэевічу Шарко.

Цяжэй было танцорам, бо на травяным дыване не вельмі прыстукнеш абцасамі. Але агітбрыгадаўцы — загадчыца Палачанскага сельскага клуба Таіса Скарынка, метадыст раённага Дома культуры Ніна Бажко і загадчык Самалькоўскага сельскага клуба Мікалай Капуцкі змаглі паказаць сваё майстэрства.

Прыемна было жыхарам вёскі пачуць добрае слова аб лепшых людзях брыгады, аб іх працоўных поспехах. А некаторым давялося і пачырванець: у праграме канцэрта прагучалі з'едлівыя частушкі пра нядбайнікаў і аматараў заглянуць у чарку.

Гадзіны праз дзве агітбрыгада ўжо была ў вёсцы Лебедзева. Выступаць тут давялося на таку. Гледачоў сабралася яшчэ болей. З фермы прыйшлі жывёлаводы, прыехалі механізатары з поля. У гэтай вёсцы шмат аматараў самадзейнага мастацтва, яна добра вядомая сваёй харавой капэлай. Агітбрыгадаўцы не толькі далі канцэрт, яны выпусцілі баявы лісток, сатырычную насценгазету.

Пад вечар агітбрыгада выступала на полі каля вёскі Мароські. Далёка разносіліся звонкія песні. Не ўтрымаліся і гледачы, падцягвалі самадзейным артыстам.

Кожную раніцу выязджае з Маладзечна невялікі зялёны аўтобус, на кабіне якога алеюць чырвоныя сцяжкі, а па баках—яркія маляўнічыя плакаты. Дзесяткі канцэртаў дала ўжо агітбрыгада сёлета.

Нельга не адзначыць клопат пра агітбрыгаду, які праяўляе Маладзечанскі райком партыі. На пасяджэннях бюро абмяркоўваецца рэпертуар і маршрут агітпоезда. Амаль заўсёды ездзяць з ім работнікі райкома, лектар Міхась Закружны і іншыя.

...Імчыць па дарогах Маладзечаншчыны перасоўны камбінат культуры. Вялікую, добрую справу робяць культработнікі раёна, дапамагаючы хлебаробам у барацьбе за ўраджай.

Л. ЛЯВОНАЎ.

Канцэрт агітбрыгады падабаецца гледачам. Фота аўтара.

КНІГІ ПОЛЬСКІХ СЯБРОЎ У МІНСКУ

Грамадскасць Беларусі ўрачыста адзначыла дваццаціпяцігоддзе Народнай Польшчы: у рэспубліцы прайшлі Дні польскай літаратуры, адбыліся творчыя сустрэчы прадстаўнікоў двух братніх культур.

Як бы працягам гэтага свята культур з'явіцца выстаўка польскай кнігі, якая днямі адкрыецца ў Мінску.

Такая выстаўка праводзіцца ў нашай рэспубліцы ўпершыню. Выстаўка раскажа пра дасягненні польскай культуры за гады народнай улады. А дасягненні гэтыя велізарныя. За пасляваенны час у Народнай Польшчы тыражы кніг выраслі ў чатыры разы. У 1968 годзе на душу насельніцтва выпушчана 3,6 экземпляра кніг — у параўнанні з 0,5—0,9 экземпляраў за перыяд 1918—1939 гг. У краіне працуе 43 выдавецтвы, якія выпускаюць літаратуру па розных галінах ведаў. Толькі летась імі выдадзена больш 119 млн. экземпляраў кніг.

Значнае месца ў гэтай кніжнай скарбніцы займаюць творы рускай класічнай і савецкай, у тым ліку беларускай літаратуры.

За гады народнай улады ў Польшчы выдадзена каля 10 тысяч назваў кніг рускіх аўтараў, агульным тыражом больш як 150 млн. экземпляраў. Сярод іх—творы Л. Талстога, Ф. Дастаеўскага, І. Тургенева, М. Шолахава, А. Фадзеева, Д. Фурманава, А. Серафімовіча, К. Сіманава і іншых.

Выдавецкія работнікі братняй Польшчы ўважліва сочаць за развіццём сучаснай савецкай літаратуры і вельмі аператыўна знаёмяць сваіх чытачоў з яе навінкамі. Так, нядаўна, яны выдалі кнігу «Маладыя галасы», у якой сабраны вершы нашых паэтаў маладога і сярэдняга пакалення.

Польскі чытач чытае на роднай мове Маякоўскага і Багрыцкага, Мартынава і Гамзатава, Купалу і Коласа, Крапіву і Танка, Брыля і Мележа, Шамякіна і Броўку, Быкава і Панчанку і многіх іншых савецкіх пісьменнікаў. Беларуская літаратура, па словах вядомага польскага пісьменніка Станіслава Рышарда Дабравольскага, зразумелая і блізкая «чытачу з Варшавы і Новай Гуты, Кракава і Шчэціна». А другі польскі пісьменнік, Ян Гушча, не без падстаў лічыць, што «беларуская паэзія і паэзія Польшчы даўно і плённа ўплываюць адна на адну». Многія з выдадзеных на польскай мове твораў беларускай літаратуры будуць прадстаўлены на выстаўцы.

Варта адзначыць, што традыцыйная дружба паміж кнігавыдавецкімі работнікамі Польшчы і БССР за апошні час яшчэ больш умацавалася і пашырылася. У Мінскай кнігарні «Дружба» сістэматычна праводзяцца дэкады польскай кнігі. Вось ужо некалькі гадоў выдавецтвы нашай рэспублікі прымаюць удзел у традыцыйным кніжным кірмашы ў Варшаве.

Дэвіз выстаўкі польскіх сяброў —«Роля кнігі ў жыцці ўсіх пакаленняў». Гэтым дэвізам яшчэ раз падкрэсліваецца велізарнае значэнне кнігі як светача культуры і навукі.

Кніга — паўнамоцны прадстаўнік польскага народа—едзе да нас, у сталіцу Беларусі!

Дзесяць дзён — да 30 жніўня — нашы чытачы змогуць не толькі знаёміцца з польскімі кнігамі ў Палацы спорту (з 10 да 18 гадзін), але набываць іх у кнігарні «Дружба», дзе ў гэты час будзе праходзіць Дэкада польскай кнігі.

Сардэчна запрашаем на выстаўку!

У. ВІЛЬТОЎСКІ,
дырэктар выстаўкі польскай кнігі, супрацоўнік Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку.

У ГОСЦІ ДА ВОІНАЎ

Па запрашэнні латышскіх сяброў у сталіцы братняй Латвіі — Рызе пабывалі на гастролях лаўрэаты Усесаюзнага фестывалю — народны ансамбль танца і народны агіттэатр «Усмешка» Палаца культуры Магілёўскага завода штучнага валакна імя В. У. Куйбышава.

Самадзейныя артысты выступілі ў воінскіх часцях і падраздзяленнях. і ўсюды іх канцэрты праходзілі з вялікім поспехам. Воіны жыва цікавіліся беларускім народным мастацтвам, цёпла і сардэчна прымалі кожны нумар багатай праграмы. У асобныя дні прыходзілася даваць па два-тры прадстаўленні.

Магіляўчане далі заключныя канцэрты ў акруговым Доме афіцэраў і выступілі перад рабочымі і служачымі Рыжскага вагонарамонтнага завода.

Камандаванне і палітупраўленне Прыбалтыйскай акругі ўзнагародзіла народны ансамбль танца і народны агіттэатр «Усмешка» Ганаровымі граматамі.

У. БАРАНОЎСКІ,
дырэктар Магілёўскага абласнога Дома народнай творчасці.

УСЕСАЮЗНЫ АГЛЯД БІБЛІЯТЭК

ЧАПЛІЦЫ, ВЁСКА КНІГАЛЮБАЎ

КЛУБ у Чапліцах стаіць у старым садзе, і адтуль добра праглядваецца вясковая вуліца з густымі шагамі клёнаў і вязаў, і нават відзён новы саўгасны пасёлак з двухпавярховымі дамамі. Там, у клубе размяшчалася раней і бібліятэка, цяпер ёй адвялі два пакоі ў новым пасёлку.

...Мы ідзём з бібліятэкаркай Надзеяй Васільеўнай Курловіч міма палеткаў спелай збажыны, міма жоўтых квадратаў лубіну. Нас абганяюць аўтамашыны, і я бачу, як шафёры і рабочыя з кузаваў ветліва ківаюць Надзеі Васільеўне. Яна тут з вайны, ведае кожнага чалавека ў саўгасе, ведаюць і яе.

І пакуль ідзём па пыльным прасёлку, бібліятэкарка расказвае аб рабоце, людзях, аб вёсцы. Успамінае мясцовага музыканта Антося Юркевіча, які ў трыццатыя гады стварыў самадзейны аркестр з сямі чалавек. Мянушку музыкантам далі па імені іх дырыжора—«Антоны». Ігралі яны на вяселлях і вячорках. Наймаць прыязджалі ў Чапліцы за трыццаць і болей кіламетраў. І ўжо калі наймалі, то моладзь збіралася, як кажуць, з усяго свету.

Не было тады ў вёсцы ні клуба, ні бібліятэкі, і Антось Юркевіч з «кампаніяй» быў у нейкай меры культмасавіком. Гадоў дванаццаць назад ён памёр. Няма ўжо многіх з яго сяброў-музыкантаў. На змену прыйшло маладое пакаленне. Аркестр і цяпер ёсць у саўгасе, але ўжо «чыста» духавы, і славы ў яго той, «антонаўскай» няма. Магчыма таму, што аркестры зараз у вёсцы — не дзіва, а яшчэ і таму, што ў модзе сталі на вяселлях самадзейныя квартэты, баяністы і магнітафоны.

Цяпер у Юркевічавай хаце жыве Надзея Васільеўна. Муж яе — настаўнік. Двое дзяцей — школьнікі, а старэйшая дачка пайшла ўжо на свой хлеб...

Пераняла Надзея Васільеўна ад Антося-музыканта звычку быць важаком аднасяльчан, палюбіла вёску і яе людзей — на ўсё жыццё.

Ёсць бібліятэкі багацейшыя за Чапліцкую: і памяшканнем, і кніжным фондам. Затое тут вельмі ўтульна — нізкія столікі, зручныя крэслы, адкрытыя кніжныя паліцы, кветкі. А як умела бібліятэкарка прапагандуе кнігу — у вёсцы гэта вельмі важна. Сам чытач не заўсёды можа выбраць тое, што яму трэба. А тут стэнды і выстаўкі — пакажуць і раскажуць, вывядуць у кніжным моры на патрэбны астравок. «Слаўся ў вяках наш дарагі Ільіч» — пад такой назвай аформлена кніжная выстаўка, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Калі хто цікавіцца героікай подзвігаў, то, калі ласка, падыходзь да стэндаў «Мы шчасце сваё ў баях адстаялі», «Людзі зайздроснага лёсу». Тут шмат і мемуарнай літаратуры, і апошніх навінак ваеннай прозы. На стэндах «Сатыра і гумар», «Для вас, цікаўныя», «Мастацтва належыць народу», «Для вас, жанчыны» чытач таксама знойдзе шмат цікавага і павучальнага.

Спадабаецца выстаўка «Ленінград — калыска рэвалюцыі». На ёй—кнігі, паштоўкі, альбомы. Сёетое Надзея Васільеўна набывала сама, дапамагла ёй у гэтым дачка, калі была ў горадзе на Няве. Кнігі аб слаўным мінулым і сучасным горада-героя, аб мясцінах, звязаных з жыццём і рэвалюцыйнай дзейнасцю Ільіча.

— Самі чытачы мне іншы раз падказваюць напрамак у рабоце,— гаворыць Надзея Васільеўна. — Неяк зайшла сюды маладая жанчына, хатняя гаспадыня. Просіць даць што-небудзь пра Карла Маркса. Цікаўлюся, для каго яна бярэ. Кажа: «Сабе». Паказваю кнігу пра дружбу Карла Маркса і Фрыдрыха Энгельса. Праз тыдзень зноў жанчына тут. Дала ёй успаміны П. Лафарга «Дочкі Маркса». Пасля гэтага думка аб афармленні выстаўкі твораў класікаў марксізма-ленінізма ўзнікла сама па сабе.

Надзея Васільеўна не без гонару паказвае кніжную выстаўку «З чаго пачынаецца Радзіма» — яркую, маляўнічую. Пад рубрыкай «Яна пачынаецца з Маркса, Энгельса, Леніна» — творы класікаў марксізма-ленінізма, успаміны іх сучаснікаў. І далей — «Яна пачынаецца з Пушкіна, Блока, Ясеніна, Коласа» — а ніжэй кніжачкі вершаў паэтаў. Шмат тут і твораў аб мінулым і сучасным нашай Радзімы, аб вялікіх пераўтварэннях, што адбыліся за гады Савецкай улады.

Чытачы задаволены... Іх у Надзеі Васільеўны амаль дзевяцьсот. Для Чапліц і Танежыц — зашмат, асабліва, калі ўлічыць, што моладзі тут небагата, і ў бібліятэку ў асноўным ідуць людзі сярэдняга і сталага веку, радзей — вучні (у тых свае бібліятэкі).

І яшчэ што пахвальна: актыўнымі чытачамі сталі жанчыны. Не сакрэт, калгасніца ці рабочая саўгаса і сёння яшчэ — самы заняты ў вёсцы чалавек. Ёй трэба і дома ўправіцца, згатаваць, за дзецьмі паглядзець і на работу паспець. Дзе ўжо там пра кнігі думаць! А вось жа Надзея Васільеўна з гонарам гаворыць:

— У нас жанчыны шмат чытаюць.

Можа яны тут менш занятыя, чым у іншых месцах? Мабыць, не, хоць нельга не ўлічваць, што рабочы дзень у саўгасах больш-менш упарадкаваны. Галоўнае — уменне бібліятэкара прапагандаваць кнігу. Надзея Васільеўна — часты госць у многіх дамах. Дзе кнігу пакіне, дзе — дзве. Цяпер у яе новая задума — давесці ленінскія творы да кожнай саўгаснай сям'і.

Першыя крокі ўжо зроблены, і яны радуюць. Праглядваю абанементныя картачкі чытачоў. Цікаўлюся, што чытаюць перш за ўсё сельскія камуністы. Ніна Тысевіч летась прачытала 23 кнігі, Ніна Сатарава, галоўны заатэхнік, — 43 кнігі, Тамара Жупранская — 32, Павел Сачко — 14. І ў кожнага з іх на рахунку творы класікаў марксізма-ленінізма.

Для самых малодшых чытачоў сёлета правялі канферэнцыі па кнігах «Шушу», «Успаміны аб У. І. Леніне» Н. К. Крупскай. Спадабалася дзецям і абмеркаванне кнігі Б. Галіна «Будаўнікі новага свету». З дарослымі прайшла канферэнцыя па кнізе «Аб дружбе вялікай і кранаючай».

Надзея Васільеўна збірае звесткі па гісторыі сваёй вёскі, вышуквае цікавых людзей, запісвае ўспаміны ветэранаў калгаснага руху. Гэтыя матэрыялы можна знайсці ў чытальнай зале. Вось, напрыклад, стэнд, прысвечаны сям'і Грэчыцаў. Надзея Васільеўна запісала ўспаміны пенсіянеркі Ганны Мартынаўны Грэчыц, адшукала фотакарткі ўсіх членаў гэтай звычайнай сялянскай сям'і. Ганне Мартынаўне было васемнаццаць гадоў, калі памерлі бацькі і ўсе клопаты аб пяці малодшых братах і сёстрах леглі на яе плечы. Памаглі і людзі, памагла дзяржава. Грэчыцы адзін за адным выходзілі ў людзі. Аляксандра перад вайной працавала сакратаром райкома партыі на Беласточчыне і загінула ў першыя дні вайны. Брат Ганны Мартынаўны — Аляксандр быў настаўнікам і загінуў на Карэльскім перашыйку зімой саракавога года. Сястра Марыя выкладала ў Мінскім медыцынскім інстытуце, цяпер пенсіянерка, другая сястра — Алена — доўга працавала ў апараце Савета Міністраў БССР. Брат Павел — падпалкоўнік Савецкай Арміі...

Чытач можа пазнаёміцца тут з успамінамі аднаго з першых камсамольцаў вёскі Чаплічы П. Вяршэні, удзельніка грамадзянскай вайны М. Лобана, першага старшыні калгаса «Перамога» А. Жаўтагіркі (дарэчы, яго сын Расціслаў працуе ўпраўляючым аддзялення саўгаса).

Ведаюць у вёсцы Надзею Васільеўну і як добрага арганізатара мастацкай самадзейнасці. Яна і рэпертуар для самадзейнікаў падбярэ сама, і частушкі на мясцовыя тэмы складзе. Чапліцкі хор не раз выступаў у суседніх вёсках, на раённых і абласных аглядах і ўсюды заслугоўваў пахвалу не толькі гледачоў, а і самых прыдзірлівых камісій.

Адна яна, вядома, нічога не зрабіла б, калі б не настаўнікі мясцовай сярэдняй школы, сельскія актывісты. Гэта і аграном Л. Ганчароў, і яго жонка заатэхнік Роза Фёдараўна, упраўляючы аддзяленнем Р. Жаўтагірка, брыгадзір жывёлагадоўчай фермы камсамолка Л. Гойшык, даярка Н. Багрыцэвіч, сакратар камсамольскай арганізацыі саўгаса П. Сячко, настаўніцы С. Бранавіцкая, Р Байраш і інш.

На жаль, не заўсёды добрыя парыванні бібліятэкаркі знаходзяць падтрымку саўгаснага кіраўніцтва і клуба. Сцены Чапліцкага клуба пацвілі, зімой тут холадна, печы не паляцца, бо няспраўныя, ды і паліва ніхто не завозіць. Цяпер самы час, каб падрыхтаваць клуб да зімы. Але пакуль што і сёлета ніхто пра яго не дбае. На пасадзе загадчыка клуба чалавек, які толькі адмыкае і замыкае дзверы. Праўда, і плату ён атрымлівае ад саўгаса адпаведную — усяго трыццаць рублёў.

Але ўсякі раз, калі на сцэне выступаюць самадзейныя артысты, людзі ідуць на канцэрт. Ідуць з цёплых кватэр, ад блакітных экранаў (а іх ў вёсцы ўжо багата), бо ніякі тэлевізар не заменіць жывых кантактаў залы з артыстамі.

...На сцяне ў чытальнай зале чырванее вымпел «Лепшай сельскай бібліятэцы», якім узнагародзілі бібліятэку ў 1967 годзе. А яшчэ на сцяне можна ўбачыць Ганаровую грамату Міністэрства культуры СССР, некалькі дыпломаў. Усё гэта — заслуга Надзеі Васільеўны. Сёння Н. Курловіч працуе яшчэ з большым натхненнем, бо інакш працаваць яна не можа.

М. КУТНЯВЕЦКІ,
Саўгас «Танежыцы»,
Слуцкі раён.

Тэатр

А. СКІБНЕЎСКІ,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР

РАЗМОВА ПА ШЧЫРАСЦІ

ЛІСТ З ХАРКАВА

Сустрэчы бываюць розныя. Асабліва на тэатральных шляхах. Да адных сустрэч мы ставімся раўнадушна, а другія...

Вось і ў сёлетнім па-паўднёваму гарачым ліпені пасля дванаццаці гадоў з дня першай сустрэчы мне пашанцавала бачыць у Харкаве Брэсцкі тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі. Сустрэўся з акцёрамі, якіх ведаў маладымі, і пазнаёміўся са спектаклямі розных гадоў, сабранымі ў гастрольным рэпертуары. Усё разам узятае дае ўяўленне аб сённяшнім дні калектыву, аб яго мастацкіх імкненнях.

Праўда, я прагледзеў не ўсе спектаклі, а толькі найбольш характэрныя для тэатра. Але ўзятыя на выбарку спектаклі і аналіз усяго рэпертуару дазваляе досыць дакладна прасачыць складаныя працэсы творчага жыцця тэатра і нават паспрабаваць улавіць перспектыву яго развіцця.

Першы ўжо спектакль — «Брэсцкі мір» — быў успрыняты харкаўчанамі як сур'ёзная заяўка тэатра на размову аб яго творчым абліччы і кірунку шуканняў. Гледачы прынялі пастаноўку п'есы К. Губарэвіча рэжысёрам Г. Волкавым цёпла, з цікавасцю. Гэта паслужыла як бы мастком да поспеху гастроляў наогул.

Гаворадь, рэпертуар — візітная карта тэатра. Гастрольная афіша нашых гасцей пры некаторай стракатасці, зрэшты зусім зразумелай з-за жадання паказаць сябе найлепшым чынам, і ўсялякіх, на жаль, камерцыйных меркаванняў (фінансавы план!), была складзена ўмела. Праўда, можна папракнуць тэатр за тое, што ў рэпертуары яго няма такой патрэбнай для акцёраў і гледачоў рускай класікі. Скажам шчыра, класічную камедыю не можа замяніць вадэвіль Л. Ленча «Ты — гэта я!», дарэчы, сыграны ніжэй за магчымасці п'есы і артыстаў. Можна папракнуць і за тое, што «Сокалы і вораны» А. Сумбатава-Южына не адпавядаюць творчаму профілю тэатра, трапілі ў яго рэпертуар выпадкова, але... У гэтай крыху архаічнай п'есе бліскуча іграюць С. Яўдошанка (Цюранінаў) і Ю. Уласаў (Застражаеў), і мы ўдзячны ім за гэта.

Больш выразна характарызуюць рэпертуар п'есы «Брэсцкі мір» і «Людзі і камені» К. Губарэвіча і інсцэніроўка рамана І. Шамякіна «Сэрца на далоні». Грамадскасць Харкава цёпла паставілася да твораў беларускіх драматургаў. За апошнія дзесяць гадоў гэта першы выпадак паказу тут беларускай п'есы. Чамусьці аказалася забытай традыцыя, калі ў горад амаль кожнае лета на гастролі прыязджалі тэатры імя Янкі Купалы і імя Якуба Коласа. Іх прыезд станавіўся падзеяй у жыцці тэатральнага Харкава. Цяпер гэтыя кантакты парушыліся. А ўкраінскія тэатры амаль не ставяць п'ес беларускіх драматургаў. Чыя тут віна — не ведаю. але ў пройгрышы аказваюцца абодва бакі. Па прымаўцы: як гукнеш, так і адгукнецца. У Беларусі я таксама не заўважаў актыўнай цікавасці да ўкраінскай драматургіі.

Вельмі складаная для любога мастацтва тэма — брэсцкі мір. Тэатр разам з аўтарам працягвае працу над спектаклем і цяпер, пасля прэм'еры ў родным горадзе і гастрольных паказаў. Гэта добра. Трэба спадзявацца, што будуць знойдзены больш дасканалыя варыянты мастацкага ўвасаблення і вобразаў галоўных дзеючых асоб, і масавых сцэн, што дапрацоўкі прывядуць да ўдакладнення некаторых гістарычных момантаў. На сцэне ж вобраз У. І. Леніна — як гэта адказна!

На маю думку, у п'есе і спектаклі даволі пераканаўча перададзена бурная атмасфера 1918 года. Правільна намечаны вядучыя матывы паводзін герояў і расстаўлены палітычныя акцэнты. Праўда, звяртае на сябе ўвагу і схематызм многіх характараў, а ў разгортванні дзеяння пераважае ілюстрацыйнасць. Аўтар і выканаўцы роляў часам здрабняюць фігуры працаўнікоў Савецкай улады. Калі гаварыць аб п'есе па вялікім творчым рахунку, трэба сказаць, што тэатр не памыляецца, працуючы з К. Губарэвічам. Многае знойдзена выканаўцам ролі У. І. Леніна А. Логінавым — і гэта пацвярджае, што ён мае права выступаць у такой адказнай ролі. Але ён пакуль што празмерна мітуслівы, а часам, наадварот, залішне статычны. Мітусня не перадае напружання ленінскай волі і думкі, а статыка — палітычнай мудрасці і вытрымкі. Мабыць, артыст яшчэ скаваны клопатам аб знешнім падабенстве. Адсюль у А. Логінава і фізічная скаванасць, ён часам не ўмее перадолець сваё акцёрскае напружанне.

Параіў бы я больш патрабавальна паставіцца і да выканаўцаў іншых роляў. Скажам, ні ў аўтара, ні ў акцёра пакуль што не атрымаўся вельмі важны для сюжэтнага развіцця падзей вобраз Сцяпана Драча. Звяртаю ўвагу тэатра і на тое, што толькі спачатку вершы ў грым і партрэтнае падабенства да прататыпаў у некаторых акцёраў, а потым бачыш, што яны няёмка адчуваюць сябе і ў «прапанаваных аўтарам абставінах», як гэта называў К. Станіслаўскі.

Сказаўшы аб усім гэтым, я хачу падтрымаць намер тэатра не спыняць працы над спектаклем «Брэсцкі мір».

Зацікавіла харкаўчан і другая арыгінальная назва на рэпертуарнай афішы — «Сэрца на далоні». Многія тут ведаюць раман І. Шамякіна і, зразумела, захацелі паглядзець яго сцэнічнае ўвасабленне. І не расчараваліся. Хоць сёлета гэты твор і не гучыць так актуальна, як у год, калі ён быў напісаны, канфлікты і характары ў інсцэніроўцы, зробленай І. Шамякіным і Ю. Арынянскім, атрымалі добрае «другое нараджэнне», усхвалявалі гледачоў сваёй праўдай і грамадзянскім напалам думкі аб вартасці чалавека, аб камуністычнай маралі. Дзякуючы пераканаўчай і шчырай ігры Р. Семічавай (Зося), Ю. Уласава (Шыковіч), С. Яўдошанкі (Яраш) і М. Абрамава (Гукан), спектакль радуе, прымушае яшчэ раз абдумаць паказанае ў рамане жыццё.

Ёсць у мяне і заўвагі — я параіў бы зняць некаторую меладраматычнасць у асобных сцэнах, пазбавіць тэкст яўна расцягнутых выказванняў.

А наогул, мне здаецца, ёсць усе падставы спадзявацца, што І. Шамякін можа выйсці на вялікую драматургічную арбіту, калі будзе і далей пісаць для сцэны.

Гаворачы пра цікавае і каштоўнае, убачанае на гастролях, нельга абысці і сур'ёзныя пралікі тэатра творчага парадку. Так, нам здаецца, нічым нельга апраўдаць пастаноўку драматычнай паэмы В. Карастылёва «Праз сто гадоў у бярозавым гаі». Створаная з захапленнем усіх рэцэптаў «мадэрнавай» драматургічнай кухні (тут і «наплывы» з экскурсамі ў цяперашняе і мінулае, і малаапраўданыя гістарычныя рэмінісцэнцыі, сумніцельныя намёкі на нашы дні), п'еса пасля рэжысёрскай вівісекцыі, у пампезнай пастановачнай форме, набыла сцэнічнае жыццё. А жыццё гэта занадта халоднае і не вельмі значнае па думцы. Злоўжывае тэатр пастановачнымі эфектамі, недарэчнымі для адлюстравання такой старонкі нашай гісторыі, як паўстанне дзекабрыстаў.

Малады рэжысёр Г. Баравік, як я перакананы, не вызначыў дакладна ідэю твора і не змог памагчы артыстам у рабоце над вобразамі. Прыклад — яўная няўдача нават Б. Уксусава ў ролі Сяпранскага: атрымаўся зусім няпэўны і расплывісты характар. Прафесіянальна слабым выглядае артыст А. Дудараў у цэнтральнай ролі Аленскага. А навошта нададзена знешняя маскараднасць многім гістарычным персанажам? Здзівіла мяне імкненне рэжысёра да цукерачнай прыгажосці і да сентыментальных інтанацый.

І тут узнікае адно сур'ёзнае пытанне. Гаворка ідзе пра правы і абавязкі мастацкага кіраўніка. Народны артыст рэспублікі Г. Волкаў — таленавіты мастак, бязмежна адданы свайму тэатру. Тут ён вырас, сфарміраваўся як акцёр і рэжысёр, стаў галоўным рэжысёрам. Што ж, вялікаму караблю — вялікае плаванне! Рэжысура Г. Волкава, якая развіваецца ў рэалістычным напрамку, з цягам часу стала прафесіянальнай. Ён арганічна адчувае акцёра, умее правільна прачытаць і раскрыць п'есу, надаць ёй выразную сцэнічную форму. Але гэтага, думаецца, на сёння для мастацкага кіраўніка тэатра ўжо мала. Сучасная рэжысура развіваецца ў больш актыўным напрамку, і Брэсцкаму тэатру імя ЛКСМБ для яго далейшага творчага росту трэба, відаць, перагледзець некаторыя свае рэжысёрскія пазіцыі ў шырыню і ў глыбіню. Больш рашуча павінна праяўляцца ідэйна-мастацкая пазіцыя галоўнага рэжысёра і яго калег, ярчэй раскрывацца іх творчая індывідуальнасць ва ўсіх спектаклях. Чалавеку, які кіруе творчым жыццём калектыву, трэба рашуча ўздзейнічаць на выбар п'ес і на іх трактоўку.

Няхай даруе мне Г. Баравік, але па тым, як ён паставіў «Праз сто гадоў...», я здагадаўся, што гэта праца зусім яшчэ маладога рэжысёра, які не мае вопыту. Па-першае, ён памыліўся, прыняўшы п'есу за вартую пастаноўкі. Па-другое, яго спакусілі «модныя» прыёмы рэжысуры ў такіх эпізодах, як сцэны з скамарохамі, са зданямі-царамі... Не вельмі патрабавальны густ і ў эпізодах любоўных прызнанняў герояў. Але і на памылках — вучацца. Для Г. Баравіка гэты спектакль дае пажыву для роздуму аб далейшым шляху ў мастацтве. Хоць гэта і элементарна, але ён павінен помніць, што толькі праз акцёра, праз сістэму жывых характараў на сцэне мы, рэжысёры, можам перадаць сваё «бачанне» рэчаіснасці, гісторыі, людзей. А, значыць, і песы. Бенгальскія аганькі — ці ж дзеля гэтага мы прысвячаем сябе рэжысуры?!

Пазнаёміўся я і са спробай сіл у рэжысуры С. Яўдошанкі. Гэта спектакль «Вальшчык са Страконіц» І. Тыла. П'еса пастаўлена немудрагеліста, у цудоўных, трошкі залішне падрабязных дэкарацыях А. Марозава. У гэтай паэтычнай народнай легендзе акцёры маюць надзвычай прывабныя для іх ролі, якія яны і ператварылі ў запамінальныя вобразы: А. Логінаў (Каніфоль), Т. Чарноцкая (Даротка), А. Чарноцкі (Шванда) і іншыя. Спектакль, аднак, атрымаўся рыхлаваты, унутрана не змацаваны агульным пафасам. Першая ж сцэна ля карчмы — мітуслівая, пазбаўленая дзейснай формы, наіўная па выяўленчых сродках. Яўна ў дрэнных аперэтачных «традыцыях» пастаўлены і «султанскія» сцэны. А шкада! І п'еса, і акцёры заслугоўваюць больш прафесіянальнай пастановачнай працы. Выдатнаму акцёру С. Яўдошанку, думаецца, хапае сваёй работы і наўрад ці ў інтарэсах яго і тэатра трэба яму займацца рэжысурай.

Не змяншаючы заслуг і дасягненняў калег, мы аддалі шмат увагі рэжысёрскай прафесіі таму, што ад яе прадстаўнікоў, ступені іх таленту, вопыту, ведаў і арганізатарскіх здольнасцей у многім залежыць творчы ўзровень жыцця тэатра, згуртаванасць калектыву ў адзіны ідэйна-мастацкі арганізм.

А згуртоўваць ёсць што. Нас парадавалі галоўны мастак тэатра А. Марозаў і большасць артыстаў усіх узростаў і рангаў, асабліва ж у той частцы, якую прынята называць старэйшым пакаленнем. Менавіта ў іх творчасці і ўбачыў мастацкае аблічча тэатра і яго перспектывы магчымасці — М. Абрамаў, А. Астарына, Г. Волкаў, Т. Заранок, С. Яўдошанка, А. Качаткова, А. Логінаў і іншыя таленавітыя майстры сваёй справы далёка не вычарпалі творчых магчымасцей, знаходзяцца ў выдатнай акцёрскай форме. Радуе іх імкненне да вострай характэрнасці, псіхалагічнай праўды, іх шчырая эмацыянальная напоўненасць на сцэне.

Выдатнае трыо — А. Логінаў, С. Яўдошанка, Ю. Уласаў — вельмі розныя індывідуальнасці, якія дапаўняюць адзін аднаго і працуюць дакладна па думцы, у адзіным рэалістычным ключы ствараюць яркія па характарах вобразы. Барыса Уксусава я ведаў некалі «маладым героем», і ў гэтым амплуа ён быў далёкім ад дасканаласці. Цяпер я ўбачыў яго ў ролях Штапнова, камісара Зіміна, Троцкага. Добра! Нават і эпізадычныя персанажы раскрылі магчымасці артыста ў іншым, відаць, блізкім яму напрамку: цяпер гэта майстар характарных вобразаў, з бездакорна знойдзеным іх «зернем», майстар вельмі лаканічных, але пераканаўчых выяўленчых сродкаў. Тэатр выхаваў цікавага акцёра!

Хочацца сказаць пра тое, што А. Асторына ў тых ролях, у якіх я глядзеў яе, арганічна ўваходзіць у мастацкі ансамбль тэатра: псіхалагічная глыбіня вобразаў, скупасць іх формы, тэмпераментнасць і сабранасць у выкананні — прыклад, варты пераймання.

Заслугоўваюць добрага слова А. Барзова, В. Банцін, Н. Ганчарэнка, В. Лісоўскі, Р. Семічава, Э. Собалева, Г. Токараў, Т. Чарноцкая і іншыя, якія пакінулі добрае ўражанне. У калектыве ёсць моцнае звяно сярэдняга ўзросту артыстаў і здольная моладзь, якія могуць забяспечыць творчую эстафету пераемнасці ў тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі. Для гэтага патрэбна вялікая выхаваўчая і вучэбная работа, якая б узняла прафесіянальны ўзровень акцёрскага і рэжысёрскага майстэрства моладзі.

Пра ўсё гэта я і вяду таварыскую гаворку з артыстамі з роднай мне Беларусі. Брэсцкі тэатр не мае патрэбы ў скідках. Гэта сталы творчы калектыў, які можа і павінен працаваць яшчэ лепш.

Мае нататкі пра яго, прадыктаваныя павагай да калектыву і зацікаўленасцю ў далейшым творчым росце, выглядаюць даволі стракатымі. Я здагадваюся, што некаторыя мае ацэнкі носяць суб'ектыўны характар і не адпавядаюць тым, што выказваліся ў беларускай прэсе раней. Але я пішу аб усім, што думаю, шчыра, ад сэрца, бо ведаю, як часам карысна паглядзець на творчасць тэатра, як кажуць, «збоку». Таму не настойваю, каб мае парады прымаліся цалкам — узважыць іх варта, абмеркаваць таксама... Калі доўга не бачышся з сябрамі, хочацца пагаварыць з імі начыстату. Гэта я і паспрабаваў зрабіць.

САВЕЦКАМУ КІНО 50

Гледачы ведаюць фільмы рэжысёра Іосіфа Шульмана — «Зялёныя агні» (сумесная пастаноўка з С. Сплашновым), «Шчасце трэба берагчы», «Строгая жанчына», «Чалавек не здаецца», «Крыніцы», «Чужое імя» і «Ніхто іншы». Вучань выдатнага майстра савецкага кінематографа, чалавека, без якога нельга сёння гаварыць пра развіццё перадавой школы нашага кінамастацтва, С. М. Эйзенштэйна. І. Шульман успамінае пра адну з сваіх сустрэч з ім у 1933 годзе.

АДЗІН УРОК З ТЫСЯЧЫ...

Кожны аматар кіно, зірнуўшы на здымак, які тут даецца, скажа: «Гэта — Эйзенштэйн. Яго мудрая галава ў характэрным развароце, яго задуменны позірк...» А ў правым куточку я і сам не адразу пазнаю свой твар. Але верце мне — гэта я. А прапорцыі на здымку, шчыра кажу, справядліва перадаюць значэнне майстра і яго вучня.

Успамінаю першы год вучобы ў Сяргея Міхайлавіча. Кожную яго лекцыю я чакаў з нейкім асаблівым хваляваннем — і радасна, і трывожна. Мяне нават палохалі тыя хвіліны, што набліжалі чарговы ўрок.

Ці зразумею я тое, што гаворыць нам гэты мудры мастак, які ведае літаральна ўсё — і не толькі пра кіно, а пра ўсё на свеце! Мне здавалася, што звычайны розум чалавека не можа ўспрыняць глыбіні творчых разважанняў і энцыклапедычна разнастайных звестак, якія ён так шчодра аддае нам, сваім вучням. Я жыў насцярожана, бо мне здавалася яшчэ, што я адстану ад таварышаў і, нарэшце, атрымаю ад Эйзенштэйна пасля заліку па рэжысуры знаёмы многім малюначак — чорную труну, з-пад вечка якой тырчаць ногі. Гэтая труна азначала, што ты атрымаў «тройку», што яшчэ ёсць толькі некаторая магчымасць з яе, з гэтай труны, выбрацца і застацца ў інстытуце. Паўтараю, ад гэтых трывог я не знаходзіў ратунку і пакутаваў.

Перад тым, як паступіць у інстытут кінематаграфіі, я скончыў педагагічны тэхнікум у Магілёве і. два гады настаўнічаў на Палессі. Беларуская мова і літаратура — вось мой «профіль». Гады былі цяжкія і радасныя. У студэнцкую пару мне даводзілася працаваць яшчэ і чорнарабочым на таварнай станцыі, а ў вёсцы калектывізацыя і барацьба з кулакамі таксама адбіралі час і сілы. Шчыра скажу, што паспяваў толькі рыхтавацца да школьных урокаў і камсамольскіх сходаў. Чытаць кнігі, якія не мелі практычнага значэння, не было калі, і Шэкспір або Заля стаялі на этажэрцы некранутымі... Сорамна прызнацца, але, паступаючы вучыцца на кінарэжысёра, я вельмі ж дрэнна ведаў сусветную літаратуру (акрамя беларускай), жывапіс, музыку. І адчуў гэта адразу. Гэта перашкаджала мне ўспрымаць урокі Сяргея Міхайлавіча, прымушала тэрмінова «наганяць» таварышаў і запаўняць пустоты ў маіх ведах.

Баяўся — раптам майстар даведаецца, што за «багаж» у мяне за плячыма: тады «труна» мяне не абміне. Больш таго, баяўся, што ўжо даўно «выкрыты» Сяргеем Міхайлавічам, што ён усё разумее, бачыць мяне наскрозь.

Пазней пераканаўся, што так яно і было. Эйзенштэйн бачыў усё!

Гэта было напрадвесні 1933 года. Пакуты мае не давалі мне спакою, і я рашыў пайсці да майстра і шчыра прызнацца ва ўсім. Сказаць, што я невук, што дарэмна ён траціць на мяне час. І, галоўнае, спытаць у яго, што ж мне рабіць далей, куды падацца.

Здаецца, было гэта ў нядзелю. Каля дома на Чыстых Прудах таптаўся паўгадзіны: палохаўся і тут. Не набраўся адвагі і сеў на лаўку ў скверы. Колькі сядзеў — не ведаю. Раптам хтосьці паклаў мне далоні на вочы. Я спахапіўся і... Гэта быў Сяргей Міхайлавіч. Усміхаецца, глядзіць адкрыта. Боязь пачала знікаць перад гэтым позіркам.

Доўга ў той дзень блукалі мы па Чыстых Прудах. Гаварыў я. Майстар слухаў. Глядзеў на мяне строга. Калі я пачаў выдыхацца, зноў усміхнуўся і сказаў: «Ты думаеш, я не ведаў, што ты прыйдзеш да мяне?..»

Цяпер я не магу аднавіць падрабязна нашу размову. Адну ж гісторыю, якую расказаў мне Сяргей Міхайлавіч, помню добра. Магчыма, гэта была недзе вычытаная ім народная мудрасць, а можа, ён сам прыдумаў яе экспромтам. Гучала яна як прытча.

...Жыў у далёкія часы юнак. Галадаў, бо не меў рамяства, якое карміла б яго. Жабраваў. Добрых людзей было мала, і ён галадаў і галадаў. Надакучыў і добрым людзям. Што рабіць? Сустрэў мудрага старога, і той спытаў яго: «Што ўмееш ты?» Адказ: «Нічога!» Пытанне: «А кнігі ты чытаеш?» Адказ: «Чытаць умею, але не чытаю...» Пытанне «Чаму?» Адказ: «Няма калі, бо трэба жабрачыць...»

Тады сказаў яму стары: «Кінь ты гэта. Шукай не людзей добрых, а кнігі. Кнігі чытай! Не хлеба шукай, а кнігі. Не тую знойдзеш, кінь яе. Шукай яшчэ. І калі ты, чытаючы кнігу, забудзешся на голад, ведай — ты трапіў на сцежку, што вядзе да шчасця. Кніга дасць табе ўсё — і хлеб, і радасць, і каханне, і дружбу. і веру... Веру ў самога сябе і ў людзей. Кніга навучыць цябе, дзе твой хлеб...»

Тут жа, у скверы, майстар склаў для мяне асабіста планчык, які назваў «індывідуальнай праграмай для самаадукацыі студэнтаў першага курса, якія мала чыталі...»

Быццам нанава нарадзіўся студэнт першага курса Іосіф Шульман! Але пра гэтую гутарку з майстрам нікому не расказваў, нават сябрам — Мішу Караткевічу, Колю Піпінашвілі, Віктару Іванову, Жэню Ермакову і Валодзю Валіеву. І Сяргей Міхайлавіч, відаць, аберагаў маё самалюбства, зрабіўшы выгляд, нібы і не было той размовы.

Зразумела, я мог бы расказаць, як гэты вялікі настаўнік вучыў нас разумець і рабіць кіно. Тады давялося б спыняцца падрабязна на непаўторных уроках мастацкай логікі, псіхалагічнага даследавання, пошукаў адзіна неабходнай гэтаму твору і гэтаму вобразу формы. Мабыць, прыгадаў бы я і тыя цудоўныя «правакацыі», з дапамогай якіх майстар абуджаў у вучнях творчую фантазію і запальваў тэмперамент. Але тая гутарка на ціхай маскоўскай вуліцы, у скверы, была для мяне чымсьці надзвычай патрэбным. І хоць я звёў яе да пераказу прытчы пра галоднага юнака і старога мудраца, з таго вечара жыццё аднаго вучня Эйзенштэйна пайшло зусім па новым рэчышчы. Зрабіць такое ўмеюць толькі людзі вялікага таленту. А талент — гэта адкрытая свету душа!

Такім быў і Сяргей Эйзенштэйн — адзін са стваральнікаў нашага мастацкага кінематографа і навукі аб ім.

Іосіф ШУЛЬМАН.

КРОЧЫЦЬ ЭСТАФЕТА

У той вечар у Доме культуры Мазырскага дрэваапрацоўчага камбіната панаваў радасны настрой. Адсюль пачынала свой шлях эстафета культуры, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Праводзіць яе Гомельскі Дом мастацкай самадзейнасці абласнога савета прафсаюзаў. Мазыране з ДАКа перадалі эстафету клубу «Будаўнік» — сваім суседзям з трэста «Мазырсельбуд». А трэці этап з семнаццаці — саўгас «Дняпроўскі», што на Лоеўшчыне.

Цёпла сустрэлі дняпроўцы мазырскіх самадзейных артыстаў з клуба «Будаўнік», якія прывезлі эстафету культуры і выступілі з эстрадным канцэртам Шчыра кажучы, гэты калектыў можа выступаць значна лепш. У праграмах канцэртаў, якія адбыліся пры перадачы эстафеты, мала выконвалася твораў беларускіх кампазітараў, недастаткова былі прадстаўлены беларускія танцы.

Ідзе па Гомельшчыне эстафета культуры прафсаюзаў. Ад горада да горада, ад вёскі да вёскі. І кожны этап яе — сведчанне ўзрослага майстэрства калектываў Фінішуе эстафета ў красавіку будучага года, напярэдадні юбілею правадыра.

Ф. КУРАС.

КАШТОЎНЫЯ ДАРУНКІ

Тысячы аматараў нашай рэспублікі калекцыяніруюць манеты і папяровыя грашовыя знакі ўсіх часоў і краін. Многія краязнаўцы знаходзяць унікальныя скарбы. Дастаткова сказаць, што за пасляваенныя гады на тэрыторыі рэспублікі археолагі і аматары-нумізматы знайшлі каля чатырохсот розных скарбаў.

Багатую калекцыю манет і папяровых грошай сабраў выкладчык гісторыі Рудзенскай сярэдняй школы Пётр Філімончык. Па іх можна прасачыць развіццё грашовага абарачэння, гандлю і культуры ў Расіі і Беларусі са старажытных часоў да нашых дзён. Тут ёсць рэдкія грашовыя знакі XVI, XVII, XVIII стагоддзяў, рускія медныя рублі дыяметрам каля пяці сантыметраў, выпушчаныя ў 1678 годзе, сярэбраныя рублі 1778 і 1846 гадоў, папяровыя знакі 1870 года.

Збіранню калекцыі П. Філімончык аддаў не адзін год. А нядаўна ён прыйшоў да юных краязнаўцаў і сказаў:

— Дару ўсё гэта вам. Вывучаючы манеты, вы будзеце лепш пазнаваць гісторыю сваёй Радзімы...

У калекцыі сельскага настаўніка Дрычынскай сярэдняй школы Яфіма Бондарава сабраны польскія, балгарскія, чэшскія, сербскія, венгерскія, румынскія, шведскія, японскія і іншыя грашовыя знакі розных перыядаў.

Але самая найбагацейшая нумізматычная калекцыя ў нашай рэспубліцы была ў кандыдата гістарычных навук, выкладчыка БДУ імя У. І. Леніна — Валянціна Рабцэвіча. Чаму была? Таму што ён падарыў яе універсітэту.

Нядаўна ў выдавецтве «Народная асвета» выйшла яго цікавая кніга «Пра што расказваюць манеты». Гэтая праца раскрывае гісторыю грашовага абарачэння ў Беларусі ад антычных часоў да нашых дзён.

Калекцыя В. Рабцэвіча стала асновай вялікага нумізматычнага збору — выстаўкі ў Беларускім дзяржаўным універсітэце. Цяпер у ёй каля васьмі тысяч манет, і яна лічыцца адной з самых багатых у нашай краіне.

Гэтая выстаўка аказвае добрую паслугу не толькі студэнтам, але і вучоным. Так, рымскія манеты II—III стагоддзяў памаглі археолагам знайсці пасяленні паўтаратысячагадовай даўнасці на тэрыторыі Брэсцкай вобласці. Каштоўныя звесткі аб грашовым абарачэнні на поўначы Беларусі далі арабскія манеты IX стагоддзя.

С. ВАНІН.

З пошты ЛіМа

«ЗА» І «СУПРАЦЬ»

Валожын... Старадаўні беларускі горад абнаўляецца. Ідзе рэканструкцыя цэнтра.

Гарадская плошча ўся ў ямах, траншэях. Натужліва равуць маторы бульдозераў, скрэпераў, экскаватараў. Перавозяць зямлю і будаўнічыя матэрыялы магутныя самазвалы.

Не так ужо багата часу пройдзе, калі работы будуць завершаны, і мы ўбачым цэнтральную плошчу горада заасфальтаванай, азелянёнай, з новымі будынкамі.

Адно толькі пытанне пакуль што да канца не вырашана: ці стаяць на гэтай плошчы старому насцёлу, які вось ужо не адно стагоддзе ўпрыгожвае яе?..

На думку кіраўнікоў раёна, гэты будынак замінае рэканструкцыі, псуе аблічча плошчы. Ці так гэта? Ці ёсць патрэба разбураць будынак амаль трохсотгадовай даўнасці — твор нашых продкаў, помнік іх умельства, помнік архітэктуры, адзін з тых, якія ўцалелі, не знішчаны войнамі, пажарамі, а часам і нашай безгаспадарлівасцю?..

Каб вызначыць гэта, мы і прыехалі ў Валожын. Мы — гэта камісія Міністэрства культуры БССР.

Вось ён узвышаецца над плошчаю. Знешне нават і не падобны на касцёл, — надта ўжо адрозніваецца ён ад звыклай архітэктуры культавых будынкаў. Прамавугольнік памерам з вялікі чатырохпавярховы дом мае тоўстыя сцены і двухскатны дах. Наперадзе — порцік з шасці магутных калон, на які абапіраецца трохкутны франтон. Будынак хутчэй нагадвае тэатр або палац, толькі не касцёл. Побач — прыгожая званіца — таксама ў выглядзе порціка з чатырох пастаўленых у рад калон. Яна выдатна гарманіруе з каланадай будынка і таксама не падобная на званіцы, якіх так многа на Беларусі. Метраў за сто ад касцёла — яшчэ адзін стары будынак — былы палац Тышкевіча. Ён таксама з калонамі. Касцёл, званіца і палац утвараюць цудоўны ансамбль старадаўняй архітэктуры, роўнага якому, бадай, не знойдзеш сёння ні ў адным з раённых цэнтраў рэспублікі. Вось дзе, здавалася б, разгарнуцца дойліду пры рэканструкцыі — «прывязаць» старую архітэктуру да новай, дабіцца гармоніі, утварыць адзінае архітэктурнае цэлае, у якім загучала б кожная састаўная частка — створанае продкамі і нашымі сучаснікамі!..

Але вернемся да касцёла. Ён не такі ўжо і запушчаны. Толькі ў пасобных мясцінах ветрам папсавала дах ды на адной з бакавых сцен абваліўся кавалак карніза. На падмурку некалькі невялікіх трэшчын, якія, дарэчы, нічым не пагражаюць будынку.

Усярэдзіне будынак яшчэ больш велічны. Магутныя калоны падзяляюць яго на тры нефы. Сярэдні неф утварае вялікую прастору. Нашы галасы рэхам аддаюцца недзе высока — акустыка выдатная...

Прыгадваем гісторыю будынка. Ён узведзены яшчэ ў 1681 годзе. У пачатку мінулага стагоддзя быў разбураны. Магчыма, яго знішчылі напалеонаўскія войскі. Пасля будынак быў адноўлены ў тым выглядзе, у якім мы яго ведаем.

Гадоў дзесяць назад касцёл яшчэ быў адкрыты. Аднак вернуючыя самі прагналі ксяндза, які непсна паводзіў сябе. І касцёл закрылі. Вось тут бы і паклапаціцца аб будынку, перадаць яго якой-будзь раённай арганізацыі, каб яна па-гаспадарску выкарыстала, даглядала яго. Але касцёл аказаўся «нічыім». Пасля ў яго ўсяліўся цэх жалезабетону «Міжкалгасбуда». Але новы гаспадар аказаўся вельмі нядбалым і нарабіў шмат шкоды.

Мы пазнаёміліся з планам забудовы плошчы. Нават мала дасведчанаму чалавеку ясна, што наўрад ці пасля забудовы плошча стане дасканалай ва ўсіх адносінах.

Што тут будзе? Будынак райкома партыі і райвыканкома, жылы чатырох- або пяціпавярховы дом (яго плануюць паставіць на месцы касцёла), з дзесятак невялікіх двухпавярховых будынкаў: прамтаварны магазін, універмаг, кінатэатр, камбінат бытавога абслугоўвання, прадуктовы магазін...

Будзем шчырыя: тых сродкаў, якія спатрэбяцца на знос касцёла, з лішкам хопіць, каб яго адрамантаваць. Для пяціпавярховага жылога дома можна знайсці і больш удалае месца (ці ж варта так наблізаць жыллё да тлумнай плошчы?). Ды і камбінат бытавога абслугоўвання не настолькі важны аб'ект, каб ставіць яго ў самым цэнтры Валожына...

У нас была сур'ёзная гаворка з кіраўнікамі раёна, якія даказвалі, што касцёл трэба знесці. Думаецца, довады іх непераканаўчыя. Прааналізуем іх.

Довад першы: касцёл быццам не помнік архітэктуры, бо ён не лічыцца пад аховай дзяржавы... Сапраўды, пакуль што гэта так. Праўда, да 1953 года будынак быў пад аховай. Пасля, па прычыне некаторых неабгрунтаваных меркаванняў, многае з нашай культурнай спадчыны ва ўсесаюзным маштабе было знята з аховы. Прайшлі гады, і многае перамянілася — па ўсёй краіне ствараюцца спецыяльныя запаведныя мясціны, бяруцца на ўлік помнікі мінулага, шырыцца і патрыятычны рух па ахове помнікаў мінулага, помнікаў архітэктуры і айчыннай гісторыі. І ці варта чапляцца за літару, калі трэба ўсвядоміць простыя рэчы: паняцце «помнік архітэктуры» залежыць не ад таго, ці ёсць ён у пэўным спісе (спісы, як вядома, заўсёды ўдакладняюцца), а ад архітэктурных і мастацкіх вартасцей самой пабудовы, ад таго, якое месца займае яна ў гісторыі народа, у яго мастацкай культуры. Дзяржава бярэ пад ахову пераважна тыя пабудовы, якія маюць патрэбу ў абароне. А калі архітэктурны помнік арандуе арганізацыя, здольная зберагчы і своечасова адрамантаваць будынак — дык якая ж патрэба ў абавязковай яго абароне?

Довад другі: касцёл, кажуць, не мае ніякай мастацкай каштоўнасці як архітэктурная пабудова — хлеў, дый годзе!..

Каб не паўтараць тое, што мы ўжо даводзілі, нагадаем толькі, як аднойчы славуты Аркадзь Райкін з горыччу сказаў: ніводзін чалавек, калі ён не мае тэхнічнай адукацыі, не возьмецца меркаваць аб тэхнічных вартасцях той ці іншай машыны, а вось у мастацтве ўсе чамусьці лічаць сябе знаўцамі...

Сярод членаў нашай камісіі быў доктар архітэктуры, прафесар У. Чантурыя. На яго думку, гэты будынак вельмі каштоўны менавіта ў мастацкіх адносінах.

Довад трэці: на рамонт касцёла трэба не менш 80 тысяч рублёў! Хто дасць такія грошы?..

Перш за ўсё — такіх грошай ніхто пакуль не патрабуе. Начальнік вытворча-тэхнічнага аддзела Навукова-рэстаўрацыйных майстэрань Міністэрства культуры БССР Ф. Мурашка, які ездзіў з намі ў Валожын, мяркуе, што поўны рамонт будынка (нават па высокіх рэстаўрацыйных цэнах!) абыдзецца сама больш у 30 тысяч рублёў. А калі на першым часе толькі паднавіць дах, не мяняючы яго, замазаць шчыліны і адрамантаваць карніз, дык гэта і зусім будзе танна. Думаецца, тых грошай, якія некалькі гадоў павінен быў плаціць, але не плаціў за арэнду памяшкання «Міжкалгасбуд», цалкам хапіла б!.. А спагнаць гэтыя грошы з «Міжкалгасбуда» трэба, тым больш, што менавіта па яго віне будынак занядбаны.

Довад чацвёрты: навошта раённаму цэнтру такі будынак, што з ім рабіць?..

На пытанне адкажам пытаннямі: а ці ёсць у Валожыне канцэртная зала? А ці ёсць добрае памяшканне гісторыка-краязнаўчага музея, карціннай галерэі? Няўжо Валожын яшчэ не дарос да гэтага? Добрыя гаспадары даўно знайшлі б будынку ўжытак больш карысны, чым сёння.

Дзіву даешся, што ў Валожыне быў добры арган і яго паламалі. Так, так! Паламалі! Калі касцёл закрылі, у аргана не знайшлося гаспадара. Калі спецыялісты з Вільнюса даведаліся пра інструмент — прыехалі паглядзець, забраць. Але... было позна. Ці ж не сорам? Сорам. Канешне, Валожын — не Рыга, валожынскі касцёл — не Домскі сабор, куды людзі едуць паслухаць арган з усіх канцоў краіны, і з Беларусі таксама. Але і валожынскі арган можна было б скарыстаць у канцэртных праграмах прыезджых артыстаў, або, прынамсі, перадаць яго абласной філармоніі.

Зразумела, наша камісія выступіла супраць зносу касцёла. І, можа быць, мы і не пісалі б пра гэта, калі б Валожын быў выключэннем з правіла. На вялікі жаль, і ў некаторых іншых месцах рэспублікі здараецца такое. Вось стаіць, напрыклад, у Слоніме касцёл Андрэя XVIII стагоддзя. Пасля вайны зусім цэлы будынак перадалі спажыўкааперацыі. Слонімскія кааператары не знайшлі нічога лепшага, як загрузіць туды соль, якая раз'ядае цэментную кладку. Цяпер будынак патрабуе капітальнага рамонту. І ўжо ставіцца пытанне, каб разбурыць яго. У Навагрудку даўно ўжо замахваюцца на касцёл Міхаіла, у якім, дарэчы, па віне базы райспажыўсаюза знішчаны каштоўныя скульптуры, а другая частка скульптур звалена абы як у падвале. Крыўдна, што і ў Слоніме, і ў Навагрудку не ўмеюць паставіць старыя будынкі на новую, патрэбную сёння службу на фронце культуры, крыўдна за абыякавасць мясцовага кіраўніцтва да спадчыны мінулага. І не проста абыякавасць, а безгаспадарлівасць.

Таварышы ў Валожыне казалі нам: «Дзе ўжо там думаць пра помнікі, у нас хапае клопатаў надзённых. Не пра мінулае, а пра сённяшні дзень Валожына клапоцімся мы». Фармальна разважанні быццам бы і правільныя, а па сутнасці — памылковыя. І даказаць памылковасць іх не так ужо цяжка. Але не будзем паўтараць усё, што цудоўна сфармулявана ў партыйных і дзяржаўных дакументах, у творах класікаў марксізма, у нашым друку. Прыгадаем толькі вельмі лаканічныя словы Абуталіба з кнігі Расула Гамзатава «Мой Дагестан»: «Калі ты стрэліш у мінулае з пісталета, будучыня стрэліць у цябе з гарматы»... Наша сучаснасць — гэта часцінка тае будучыні, якую мы ствараем сваімі рукамі. Нашы нашчадкі возьмуць яе з сабой у дарогу. І крыўдна нам было б, калі б яны занядбалі здабытае намі, здабытае з такімі цяжкасцямі.

Віктар ШАЦІЛА,
старшы кансультант Беларускага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры.

НАДРУКАВАНА Ў «НЕМАНЕ»

ПРА ЧАЛАВЕЧАЕ Ў ЧАЛАВЕКУ

ЧАЛАВЕЧАЯ сіла пазнаецца ў барацьбе, у пераадоленні цяжкасцей і перашкод, у змаганні з уласнымі слабасцямі. Нічога добрага не чакае таго, хто ўхіляецца ад барацьбы і пры чарговай небяспецы хавае, нібы той страус, галаву. А яшчэ горш, калі чалавек у цяжкую хвіліну нават і ратунку не шукае, бо не верыць ні ў свае ўласныя сілы, ні ў дапамогу іншых людзей. Гэта — капітуляцыя, пачатак канца, ганебная здрада самой існасці чалавека. Нездарма ж прыдумана разумнымі людзьмі алегарычная прытча пра дзвюх мышэй, што ненарокам трапілі ў збан са смятанай. Адна з іх захлынулася, бо падняла лапкі ўгору і чакала непазбежнай смерці. Другая, шукаючы ратунку, грэблася ножкамі, пакуль смятана не ператварылася ў масла. З гэтым прышло і збавенне.

Нешта падобнае адбываецца і з Аляксандрам Левашовым, героем рамана М. Герчыка «Аддаеш назаўжды» («Неман, №№ 5 — 6 за 1969 г.). Вялікая бяда нарадзіла ў ім вялікую энергію, упартасць, імкненне падняцца нават над самім сабою і сваімі слабасцямі. Пісьменнік шчасліва абмінаў спакусу паўтарыць Б. Палявога і даць нам яшчэ адзін варыянт «Аповесці пра сапраўднага чалавека». Мяркуйце самі: Аляксандр Левашоў — таксама інвалід. У яго ледзь не па самыя локці ампуціраваны рукі, няма левай нагі. Нават гузікі зашпіліць — і то праблема. Усё, што раней было лёгка і даступна, цяпер патрабуе пакутлівых намаганняў, бясконцых трэніровак, бязлітасных спрэчак з самім сабою: ці варта так высільвацца, ці не лепш, каб тое, што не даваршылі асколкі варожай міны, дарабіла вяровачная пятля? Марэсьеву, сталаму чалавеку, франтавіку, які прайшоў на вайне вялікую школу мужнасці, было значна лягчэй, чым трынаццацігадоваму Сашку Левашову з яго дзіцячымі ўяўленнямі аб жыцці і сваім месцы ў ім. Ды не толькі ў гэтым адчуваеш істотную розніцу. У Сашы Левашова ўсё сваё — і характар, і звычкі, і падыход да іншых людзей, і мера патрабавальнасці да сябе.

Пятнаццаць гадоў спатрэбілася герою рамана, каб вырашыць для сябе праблему асабістага шчасця і паверыць у яго. Ён меў падставы дзесяткі разоў задаваць сабе пытанне, на якое няма і ніколі не будзе гатовага адказу: «Ці ўсё мы ведаем аб сваім шчасці і сваім горы?» Той, хто скажа, што яму загадзя ўсё вядома, відаць ніколі не задумваўся над складанымі перыпетыямі жыцця з яго сюрпрызамі, нечаканымі паваротамі, непрадбачанымі перапляценнямі заканамернага і выпадковага. Сапраўдны герой нашага часу той, хто ў пошуках праўды абапіраецца і на агульны, калектыўны вопыт грамадства, і на ўласную гатоўнасць прызнаць і выправіць памылку, калі яна дапушчана, хто раіцца з людзьмі, калі чаго-небудзь не ведае сам. Саша Левашоў набывае такую здольнасць паступова, і гэты працэс станаўлення і загартоўкі чалавечага характару прасочаны пісьменнікам з увагай да дэталей, з дакладнасцю псіхалагічных малюнкаў.

Хто не ведае, што такое нясцерпны боль, фізічныя і маральныя пакуты, слабасць і бездапаможнасць, няхай прачытае старонкі рамана, дзе апісаны выбух міны ў лясным гушчары, перажыванні Сашы Левашова ў час аперацыі і пасля яе. Магу асабіста засведчыць, абапіраючыся на сваё блізкае знаёмства са скальпелем, што ў рамане дасягнута выключная дакладнасць ва ўсім. Гэта зусім не ўмоўнасць, што боль мае нават свой колер, і Саша Левашоў пасля лясной трагедыі сапраўды мог ўспомніць і лімонна-жоўтую бліскавіцу перад вачыма, і чырвоную шапку мухамора, якая ўзляцела ўгору, закруцілася прапелерам і раптам стала зялёнай, затым фіялетавай, аранжавай, чорнай.

Людзям, якія перанеслі аперацыю, накшталт той, што перанёс Саша Левашоў, яшчэ доўга здаецца, што на марозе мерзнуць пальцы, доўга напамінаюць аб сабе мазалі на далонях. У Сашы Левашова гэтая ілюзія была нейкай асабліва абвостранай: «Закрываю вочы і кладу на ліпучую халодную кляёнку... не пратэзы, не, — рукі свае, маршчыністыя, з пальцамі, што пажаўцелі ад цыгарэт, з каротка астрыжанымі пазногцямі... Адкрываю вочы — у мяне няма рук, іх мёртвыя падабенствы ляжаць на кляёнцы». І тады з замілаваннем прыгадваецца барадаўка на пальцы, сінія контуры татуіроўкі на тыльным баку далоней, шматлікія парэзы ад нажа-складанчыка: «Не, добрыя ў мяне былі рукі, нічога не скажаш, вялікія, моцныя». Імі можна было б «саджаць дрэвы і абдымаць жанчын, гладзіць па галовах дзяцей і біць па мордах мярзотнікаў, даставаць цыгарэты і націскаць стартавыя кнопкі касмічных караблёў...».

Псіхалагічна апраўданы і трывожныя думкі пра аднакласніка Дзіму, разам з якім Саша ў той трагічны дзень блукаў па лесе. Як жа магло здарыцца, што Дзіма, якому ніколі не ўдавалася абагнаць Сашу, на гэты раз апынуўся ўперадзе сябрука, наступіў на міну і нават не паспеў крыкнуць? Міна нібы знарок чакала хлапчукоў, каб праз тры гады пасля вызвалення гэтых мясцін адняць жыццё ў Дзімы і знявечыць Сашу. У гора і радасці, у хвіліны душэўнай скрухі і ў рэдкія часіны аднолькавага спакою малады чалавек нязменна вяртаўся да таго ж пытання: няўжо так і трэба было, каб няўклюдны Дзіма абагнаў спрытнага Сашу?

Пытанне ўзнікае кожны раз нібыта міжволі, без вонкавых штуршкоў, і ў гэтым таксама ёсць глыбокая псіхалагічная праўда. Смерць сябрука назаўжды параніла душу таго, хто выпадкова застаўся жывы, хоць міна і нашпігавала яго безліччу асколкаў. Чытаеш і верыш у гэта, бо толькі дужа чэрствы і сухі чалавек мог бы помніць, што гэта выдумка раманіста, а не само жыццё ў адной з трагедыйных сваіх праяў. А паверыўшы ў рэальнасць таго, што расказвае нам пісьменнік, абавязкова прымаеш блізка да сэрца чужы боль і чужыя пакуты, чужую радасць, калі герой перадолеў яшчэ адну перашкоду, дамогся яшчэ адной перамогі над сабою і сваімі зусім зразумелымі чалавечымі слабасцямі. З гэтым пачуццём суперажывання ўжо не расстаешся.

Па-майстэрску, без штучнай, патэтыкі перадаецца ў рамане і ўнутраны, душэўны крызіс маладога чалавека, і яго зацятая, без перадышкі, барацьба за сваё месца ў жыцці. Расказваючы пра сябе, Саша Левашоў не прыхарошваецца, а да канца раскрывае душу, нічога не ўтойваючы. На такую споведзь здольны не кожны, бо нялёгка выносіць на ўсеагульны суд самыя затоеныя, самыя інтымныя думкі і перажыванні, раскрываць матывы, якія кіравалі героем, калі ён ладзіў пятлю менавіта ў дзень заканчэння завочнай школы, перад самым атрыманнем атэстата сталасці. Пісьменніку дапамагла ўважлівасць да ўнутранага свету людзей, пачуццё мастацкага такту, непрыняцце меладраматычных сантыментаў.

Выяўляецца гэта нават тады, калі суровы і няўмольны Саша Левашоў, студэнт філалагічнага факультэта, без году настаўнік, намагаецца выкарчаваць з сэрца каханне, адмовіцца ад радасцей сямейнага шчасця, на якое такі калека нібыта не мае права. Уносіць папраўку сама каханая жанчына. Яна становіцца побач з дарагім ёй чалавекам не з аднаго толькі пачуцця спагады ці чыста жаночай жаласлівасці. Ліда пакідае здаровага і ўдачлівага мужа, бо так загадвае ёй сэрцу сапраўднае каханне. У самую адказную і напружаную хвіліну, калі муж Ліды зняважае закаханых лаянкай, адбываецца цуд: нягодніка ўдарыла жанчына, а Сашу здалося, што гэта яго рукі лупяць нахабніка па самазадаволеным і сытым твары. Але і гэта яшчэ не кульмінацыя, бо наперадзе — канфлікт з бацькамі Ліды, якім здаецца, што іх дачка добраахвотна нявечыць сваё жыццё. Бацька, палкоўнік, чалавек разумны і аб'ектыўны, неўзабаве здагадваецца, што дачка не памылілася. Палкоўнік называе зяця салдатам, бо вышэйшай пахвалы ён не ведае.

Так, перад намі салдат, хоць варожая міна знайшла яго пасля вайны. Гэтая акалічнасць мае для героя свае маральныя аспекты. Прыгадаем, як студэнт-філолаг праводзіць свой першы ўрок у пятым класе. Дзяўчынка пытаецца: «— Аляксандр Васільевіч, гэта вас так на вайне?» І адказ: «— Не, не на вайне... Разумееш, Наташа, аднойчы з сябрам уцяклі з урокаў у лес па грыбы і там наткнуліся на міну...». Расчараванне — поўнае: «Проста інвалід, як школьны вартаўнік, якому адрэзала пальцы на цыркулярцы». Гэты абмен рэплікамі меў для студэнта выключнае значэнне, бо прымусіў яго змяніць прафесію: «Я ніколі не буду настаўнікам... Нельга так выпрабоўваць дзяцей, нельга, каб чужое гора стала для іх будзённым і звычным, і мяне таксама нельга так выпрабоўваць...».

Такую ж вялікую нагрузку маюць многія эпізоды і дэталі. Дзесяткі людзей дапамагаюць маладому чалавеку справіцца са сваёй бядой, і на гэтым фоне вылучаецца па кантрасту кватэрная гаспадыня Сашы — Клаўдзія Францаўна, асабліва тады, калі яна з двума мурластымі памагатымі адбірае мэблю ў пастаяльца і цягне нават зусім непатрэбны ёй старэнькі мыцельнік канарэечнага колеру. Пры такой нагляднасці чытач нібы сам прысутнічае пры нашэсці гаспадыні на пакойчык кватаранта. Эфект тваёй асабістай прысутнасці дасягнуты і ў выключнай па сіле гуманістычнага гучання сцэне, калі бедная жанчына Двойра, маці цэлай плоймы галодных дзяцей, пасля вайны першы і апошні раз панесла на базар «легальны» тавар — тоўчаную бульбу. Толькі пачала баба прадаваць сваю «кашу», як убачыла галодных і абадраных дзяцей, а тыя аблізваюцца, вачанятамі зыркаюць, але маўчаць. Пакарміла Двойра дзяцей, і яны прывялі яшчэ аднаго падшыванца. Знайшлася талерачка «кашы» і для яго. Потым Двойра гаварыла суседкам: «Вы мне лепш скажыце, суседкі, у каго лішняя дзесятка завалялася? Да палучкі. Трэба пайсці два боханы хлеба купіць, маіх падшыванцаў накарміць...».

Чалавечна ўсё, што мае непасрэднае дачыненне да біяграфіі Сашы Левашова. Вакол яго заўсёды было многа добрых людзей: незнаёмая жанчына, што знайшла ў лесе непрытомнага хлопчыка, парвала спадніцу на жгуты і данесла Сашу да бліжэйшай бальніцы; хірургі і медыцынскія сёстры, санітарка Дар'я, што дзень і ноч дбалі пра здароўе маленькага пацыента; настаўнікі, якія дапамаглі інваліду атрымаць сярэднюю адукацыю; выкладчыкі і студэнты філалагічнага факультэта, якія лічылі шэфства над маладым чалавекам сваім найпершым абавязкам... Такая атмасфера ўсеагульнай прыязнасці надавала Левашову новыя сілы, спрыяла загартоўцы яго характару, абуджала высакароднае пачуццё адказнасці перад людзьмі, грамадствам. Яшчэ раз пераконваешся, што ў нашым савецкім грамадстве чалавек чалавеку сапраўды таварыш, друг, брат. Абуджаць у чалавеку чалавека — хіба ёсць больш сур'ёзная і важная выхаваўчая задача! І раман М. Герчыка сваім гуманістычным пафасам таксама стане выхаваўчым фактарам для многіх і многіх чытачоў.

Строгі і прыдзірлівы чытач мабыць і не ва ўсім згодзіцца з пісьменнікам. Бадай не варта было даваць устаўную, не звязаную з сюжэтам навелу аб тым, як бедная сям'я дарэмна радавалася самаму вялікаму выйгрышу па аблігацыі, а потым газета дала папраўку: набраны не той нумар. Гісторыя даволі банальная. Не заўсёды апраўдана прамалінейнасць і жорсткасць Аляксандра Левашова ў дачыненні да Ліды і яе кахання. Можна зразумець, чаму герой так працівіцца гэтай стыхіі кахання, але ці варта было так доўга і груба адштурхоўваць дзяўчыну, рваць яе пісьмы, адварочвацца, калі яна раскрывала сваё сэрца. Уласныя пакуты не даюць права рабіць няшчасным яшчэ аднаго чалавека. Праўда, Аляксандр потым зразумеў гэта і сам, але тое, што аўтар перабраў меру, усё роўна адчуваецца.

Усё гэта заўважаеш толькі пры паўторным чытанні, калі першае ўражанне крыху прытупляецца. А ўражанне гэта — моцнае, бо раман кранае самыя чулыя душэўныя струны, абуджае веру ў чалавека і чалавечнасць, у дружбу і братэрства народных людзей.

Я. ГЕРЦОВІЧ.

Леанід Калодзежны

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

ЦІТАВЫ РАЙКІ

Таўшчэзная — аднаму не абхапіць — з бугрыстай карой, райка ўладна высілася над невялікім, яблынь у дзесяць, Цітавым садком. Побач з прыземістымі антонаўкамі і такімі ж старымі цыганачкамі яна выглядала досыць молада. Раскідзістыя голлі яе, сплятаючыся ў магутную купу, пухнаціліся цёмна-зялёнай лістотай.

Як помню, радзіла райка на дзіва багата. Недзе на скаце лета на ёй чырванню наліваліся мірыяды нямногім большых за жолуд, соцкіх яблычак.

Мы, я і мае аднагодкі — Віця, Жэнька, двое Аксініных і той-сёй з меншых, здаволеныя аскомістым белым налівам ды малінаўкамі, якія мы латашылі па вёсцы, амаль кожны дзень лазілі па райкі. Перад набегам адзін з нас, звычайна нехта меншы, нібы так сабе, нібы яго не цікавілі ні гаспадары, ні тым болей нейкія нікчэмныя райкі, праходзіў паўз Цітаву хату, зладзеявата высочваваючы злую, крыклівую Ціціху. Калі яе не было паблізу, калі яна корпалася ў другім баку гарода, альбо пад паветкай ці зусім не трапляла на вочы, ён падаваў знак, і наша хэўра крадкем — дзе паўзком, дзе прыгнуўшыся — невялікімі перабежкамі падбіралася да загарадзі. У дзядоўніку мы стойваліся, пад гулкія тахканні сэрцаў лавілі цішыню. Цікавалі. Затым, перакананыя, што сапраўды нікога не чуваць, праціскаліся праз вузкі лаз і ныралі ў высокія, як лес, каноплі.

Расла райка ля дарогі, кроках у пятнаццаці, не далей. Але шлях да яе здаваўся бясконца доўгім. Можа ад духмені, можа ад страху ў роце перасыхала. Чамадурны пах канопляў тлуміў галаву. Ён быў такі густы, што аж пяршыла, а некага нават разбіраў кашаль. На няўклюду замахваліся, палахліва цыкалі — маўчы!

Яблыкі трэсці падсаджвалі самага лёгкага, затое спрытнага Жэньку. Аберуч мы награбалі запазухі, кішэні, шапкі і, ужо без асцярогі, штурхаючыся, падаючы, кідаліся наўцёкі.

Нярэдка наш шум далятаў да Ціціхіных вушэй. Ці то па нястрымнасці, ці то з-за скнарасці, тая зводдаль узнімала лямант. Падхапіўшы падол спадніцы, старая, колькі духу, ляцела напрасткі, махала дубцом. Спуджаныя, мы кідаліся ўрассыпную, і пакуль яна дабягала да загарадзі, нашы галовы ўжо тыркаліся з-за бур'яноў далёка па той бок.

Раз заспеў нас сам Ціт, з'явіўся, быццам прывід. Босы, галалобы, з рэдзенькай белай бародкай, з такім жа белым пушком на патыліцы і каля вушэй, у палатнянай, да каленяў сарочцы і шэрых портках ён спыніўся побач, засунуў за вяроўчыну, што замест пояса хлебясталася на запалым жываце, рукі. Яго ціхмянасць, насупленыя бровы спалохалі нас больш, чым Ціціхіна ваяўнічасць. На хвіліну наша кампанія замерла. Чакаючы нечага страшнага, мы знямела глядзелі на Ціта. Знізу Ціт здаваўся мне незвычайна вялікім і сваім абліччам нагадваў святога, бачанага мной на покуце ў суседкі Вэліхі.

— Вы ж толькі суччa не ламайце, бо налета зноў захочаце яблычак, — глуха абазваўся стары. — Вунь панакрышылі. Куды ж ета гадзіцца?

Страх як прыйшоў, так і мінуў. Мы асцярожна ўзняліся і з вінавата апушчанымі галовамі вытраслі да апошняй раечкі.

— Ну, чаго ж вы? Нацерусілі, дык бярыце, — сказаў Ціт.

Але ніводзін з нас нібыта і не чуў. Не верачы яшчэ, што абышлося ўсё, мы падаліся да лазу. Ішлі ціха, затым шпарчэй і, нарэшце, кінуліся бегма.

Даўно ўжо няма Ціта. Усохла райка і нехта ссек яе. Як напамінак аб ёй, тырчыць на тым месцы толькі пяньчук з дзічкомадросткам. Даўно знеслі і хату. Нічога не засталося, апроч ледзь мадзеючых антонавак. Але я чамусьці помню Цітаў садок і смак раек, помню самаго Ціта...

ЗАЯЧЫ ХЛЕБ

Далёкая, памятная сваімі траскучымі маразамі, зіма. Старая хата. Знадворку па сцяне цобае заледзянелая дзяружка, якая гойдаецца на вяроўцы, Ударыць, ударыць ды перастане. А праз момант зноў — грук, грук. І так увесь вечар.

Сенцы ўстрасае цяжкі тупат. Чутно, як нехта вобмацкам шукае галень, каб абабіць снег. Лапае наўздагад. У цемрадзі натыкаецца на прыслоненае каромысла. Яно падае, грыміць па настылай падлозе.

Уваходзіць бацька.

— Збірай, гаспадынчя, торбу, — распранаючыся, кажа ён. — Заўтра па дровы паеду.

Ад кажуха разносіцца церпкі пах аўчыны і ледзь улоўны — холаду.

— Злаві мне ў лесе зайчыка, — высоўваецца з-за коміна стрыжаная пад чубок галава малога.

Касматыя бацькавы бровы ўзлятаюць уверх.

— Ух ты, разумнік! Зайца голай рукой не возьмеш. Яму трэба солі на хвост насыпаць. Я табе лепш заячага хлеба прывязу.

— А смачны хлеб?

— За вушы не адцягнеш!

Поплеч з хлапчуком з'яўляецца гадкоў трох белабрысае дзеўчанё.

— І я хачу. І мне прывязі!

— Прывязу. Абодвум прывязу.

Малыя на сёмым небе. Верашчаць, дапытваюцца, хто дасць той хлеб. Заяц? А дзе ён бярэ яго? Бацька і маці кажуць, што сам прыдбавае. Меле бярозавую кару, расчыняе і, калі цеста падыходзіць, пячэ на цыганскім сонцы — румяным месяцы — круглыя боханы.

Узрушаная дзятва шыецца за комін. Загадзя там усчынаецца дзяліцьба хлеба. Кожны меціць большы кус. Даходзіць да слёз. Бабуля, каб не зчубыліся, рассаджвае малых: дзяўчынку кладзе па адзін бок ад сябе, хлапчука — па другі.

З сянец бацька ўносіць пілу, сякеру, якія хутка бялеюць. Як яны нагрэюцца, ён дастане са скрыначкі, што пад услонам, інструмент і да пазнаты будзе вастрыць, наводзіць, мацаючы то пазногцем, то мякашком пальца сінявагае лязо, правяраючы на вока развод зубоў у піле.

Вячэраць малых не завуць — ім давалі нядаўна. Яны застаюцца на печы. Дзяўчынка гушкае, туліць, шэпчучы пяшчоты, ляльку — алехавы пацарубак, абгорнуты стужкамі, а хлапчук усё не забудзецца пра заячы дарунак. Во, пабыць бы ў лесе і хоць зводдаль пацікаваць за даўгавухім. Яму ніколі не страчаліся зайцы. Бачыў адно на малюнках, гартаючы брагаву «чытанку». Яшчэ бачыў заячыя сляды і светла-карычневы на белым снезе гарошак, калі лазіў ля пуні па сумётах. Заяц, відаць, прыходзіць з поля праз равок глухой поўначчу. Нячутна-лёгкім камячком ён праценяваў на падворак. Перад варотамі спыніўся. Узняў вушы, слухаў, як за сцяной хрумстала ломкі быльнік авечка, як у цёплым стойле мычала карова, турбавалася за свайго галавасценькага на тоўстых дрыготкіх ножках сысунка. З зеўраўшай падваротні п'янка патыхала паўзабытай духмянасцю лета — пахкім і сытным мурагом. Заяц наблізіўся да дзіркі, збіраючыся скокнуць у яе, але збаяўся невядомасці; патаптаўся і пакульгікаў назад. Грэбнем сумёта абагнуў пуню і, мабыць, улавіў дурманны водар сена, дабраўся да чарнеўшага непадалёк ад будыніны, пачатага стажка. Пры ветаху ён збіраў нацярушаныя адвячоркам лісцікі ды выветраныя галоўкі канюшыны; дасвецьцем наведаў яблыню, пакаштаваў гаркавата-салодкай кары, сашчыкнуў некалькі пупышак. Ранішняй шэранню, ужо спатолены, заяц папраставаў туды, адкуль прыйшоў — у пустое поле, дзе днюе ва ўтульнай ямцы.

Ноччу хлапчуку сніцца заяц, галянасты, якраз, як у «чытанцы». Здаецца, ускоквае ён на сукаватую, пацюканую сякерай калоду, што пры дравасеку — і ану граць на лазовай дудачцы. Грае і танцуе. Гэтак смешна падкідвае ногі, крыўляецца, падміргвае. Хлапчук гладзіць яго. Ад шчыкоткі заяц узбрыквае. Малы падае і прачынаецца. Глядзіць — кот пацягваецца. Больш нікога: ні бабулі, ні сястрычкі — яны на палацях.

— Доўга ж ты сёння. Не дабудзіцца было, — пазірае на печ маці. — Злазь снедаць. Усе ўжо апроч цябе, паелі.

Звычная гульня не захапляе хлапчука. Нікуды ён з палацяў. Як унурыцца ў замураванае марозам вакенца, так і гарбее на каленьках. У невялікую, з галубінае яйка пратаіну яму бачны заснежаны падворак і пуня. Пад пуняй, прываленыя да страхі, стаяць ад зазімка гонкія бярозавыя жардзіны. Кара на іх аблупілася; ляпеча, трымціць. Цераз прыадчыненыя вароты, то ў пуню, то з пуні пырхаюць вераб'і. З агляднай яны хапаюць нарыхтаваную курам паранку. Увярвуцца і, каторыя ля карыта, а каторы, больш баязлівы, вылецеўшы вон, давяцца ёй. Адзін ужо наеўся. Да ўсяго абыякавы сядзіць на варотах і гучна чысціць аб брыж дошкі кароценькую, тупую дзюбку, чычырыца, дыбурачы пер'е.

Далей-болей — малому надакучае чакаць. Забірае нецярплівасць. Дзе бацька? Чаму не едзе?

Варта маці з бабуляй адвярнуцца, хлапчук шмыгае ў сенцы і ляціць на падворак. У адзін бок пазірае, у другі — не відаць нікога. Доўга не думаючы, ён лезе на сумёт, каб глянуць у лог, ці не пакажацца воз з-за гары. У гэты час з лазінаю, з той самай лазінаю, што тырчыць над дзвярыма для выключных мер, выбягае бабуля і турыць неслуха дамоў.

Бацька вяртаецца адвячоркам. Малы ўжо не чакае яго. Ён заюшаецца — будуе з лучынак, нашчапаных для растопкі, калодзеж. Складвае іх клеткаю, раскідвае, знoўку складвае. Пра заячы хлеб яму напамінаюць віск снегу пад палазамі ды шоргат воза аб вугал.

Плюшчачы аб шкло кірпаўкі насоў, дзеці нікнуць да пратаіны, якая к вечару — назбіралася ў хаце цяпла — большае, выкругляецца на ўсю шыбіну. Сярод двара яны бачаць куртаценькага каня. Ён заінеў, стаў белы, белы. Вакол каньна завіхаецца бацька: сянным жгутом шарує яму спіну, трэ бакі.

Дапамагчы скінуць дровы выходзіць маці. Яна дастае з воза пілу, сякеру, здымае і кладзе зводдаль торбу. Торба — поўненькая. Малыя ледзьве не выдавяць ілбамі шкло. Што ў ёй? Няўжо хлеба столькі? От, многа!

Парог хаты бацька пераступае, як пусцеюць сані.

— Прывёз? — сустракае яго хлапчук.

— Дровы? — быццам не разумее, перапытвае той.

— Не, не дровы.

— А што?

— Хлеб.

— Які хлеб?

— Ну, заячы.

— Ах, заячы! Дык ты б так і пытаў. А як жа. Прывёз.

Агрэблымі рукамі бацька развязвае торбу.

— І не толькі хлеб. Каліны яшчэ даў касавокі. Во!

Малыя хапаюць па вешцы.

— Стойце. Пасля будзеце шчыкатаць яе. Няхай адагрэецца.

Чынна бацька вымае два перамёрзлыя жытнія акрайцы.

— Хлеб!

— Зайчыкаў хлеб!

Прагна дзеці накідваюцца на пачастунак. Чыкрыжаць, аж іскрацца вочы. Ого, які ён смачны! Нічога смачнейшага на белым свеце няма за заячы хлеб!

РАМАНТЫКІ.

Фотаэцюд У. МЯЖЭВІЧА.

Паэтычная ПАВЕРКА

Алесь РАЗАНАЎ

* * *

Урал,
Урал!
І стэп, і мора
Табе паіць да скону дзён.
Твой горды дух,
Твой цяжкі нораў
У кожнай кропельцы відзён.
Адтуль,
дзе дрэмлюць навальніцы
і жураўліная туга,
прыйшоў я сёння пакланіцца
тваім сыпучым берагам.
Нібы чаканае развязкі,
нібы з абрыва галавой, —
шукаю ўтульнасці і ласкі
у неласкавасці тваёй.
Калі ўскіпіць густое лісце
і цемры
ўздыбіцца правал,
нясі мяне, як нёс калісьці,
як нёс Чапаева.
Урал.
Расхваляваны, ў грознай пене,
бушуеш — божа барані!.. —
Тут не адзін знайшоў збавенне
у гэтай
хмурай глыбіні.
Ішлі да дна і не ўсплывалі
падзеі,
воіны,
гады,
а ты ўсё коціш-коціш хвалі
і сам не ведаеш куды.
І шлеш пагоню за пагоняй
з самім сабою не ў ладу.
Нібы каней шалёны коннік,
мяняеш русла на хаду.
...Ніхто мінулага не верне
і не адкрые тайны змест.
Зеленаватая паверхня
як непраглядны занавес.
Празрыста
ходзіць над прадоннем
напаўзабытае «ура»...
Нясі мяне ў сваіх далонях
ласкавы
бацюхна
Урал.

ЭКСПЕРЫМЕНТ

З глыбінь,
як лава з кратэра,
вырвецца распад.
Экс-
перы-
мен-
та-
та-
ры
не ідуць назад.
Азонам вее ў зале
ды лілавее шкло.
Святло,
што вызвалялі,
іх сэрцы апякло.
Як паннaчка у церам,
як Езус у касцёл,
у стоеную цемру
знікае адкрыццё.
Учора за гарамі,
цяпер выразна,
тут...
Лаві, кардыяграма,
узмахі амплітуд!
Дажджы,
агні
і здані
вандруюць за сцяной.
Мы плоцім за пазнанне
вялікаю цаной.
А маладому сняцца
усмешкі і руччы..
Адчайна мітусяцца
спакойныя ўрачы.
Загінем — не загінем,
бадай, не ў гэтым суць.
Работу,
што пакінем,
другія данясуць.
Такое наша шчасце,
калі далёкі,
хтось,
праз многа-многа часу
нягучна скажа: ёсць!
Танцуе па бяросце
напружаны прамень.
Як сцяг, у бессмяроцце
нясём эксперымент.

У МАЙСТЭРНЯХ МАСТАКОЎ

КАЛІ ПРЫХОДЗІЦЬ СТАЛАСЦЬ

Майстэрня скульптара Уладзіміра Ананькі — у Арлоўскім мікрараёне Мінска. На стэлажах і на падлозе — дзесяткі кампазіцый з пластыліну і гіпсу. Партрэты, эскізы помнікаў, фігуркі жывёл...

Скульптар працуе, пераважна як кажуць, па традыцыйнай схеме: пошукі кампазіцыі ў пластыліне, варыянты эскізаў у пластыліне, завершаны твор у пластыліне, пасля — адліўка ў гіпсе — самае адказнае перавод у матэрыял: у мармур альбо бронзу. Ён не пагарджае «дробязямі» тэхналогіі, культурай тэхналогіі. Бо мае добрую школу, мае грунтоўныя веды, набытыя ў нашых майстроў скульптуры ў гады вучобы ў Беларускім тэатральна-мастацкім інстытуце.

Сярод твораў Уладзіміра Ананькі — шмат партрэтаў. Вобразы Карла Маркса і Уладзіміра Ільіча Леніна, Максіма Горкага і Герояў Савецкага Саюза Пятра Купрыянава, Барыса Царыкава... Гледачы ведаюць па выстаўках такія яго кампазіцыі, як «Даярка», «1905 год», «Дзед Талаш»... Для Дзяржаўнага музея БССР скульптар выканаў кампазіцыю «Земляробства першабытнага чалавека»...

Ужо нават з гэтага пераліку твораў відаць, што скульптар працуе актыўна. А «стаж самастойнай творчасці» ў яго не такі ўжо, здаецца, і вялікі — ён скончыў інстытут у 1959 годзе.

Пасля інстытута нейкі час працаваў у Гродна. Выканаў там два тэматычныя рэльефы для актавай залы медыцынскага інстытута, бюст У. І. Леніна.

У апошнія гады, жывучы і працуючы ў Мінску, Уладзімір Ананька шмат увагі аддаваў тэматыцы Вялікай Айчыннай вайны. У 1965 годзе ён завяршыў работу над помнікам слаўнай дачцы беларускага народа, адважнай партызанскай разведчыцы, камсамолцы Фэні Кананавай. Помнік гэты пастаўлены ў Любанскім раёне. Неўзабаве пасля гэтага разам са скульптарам Віктарам Гросам Уладзімір Ананька стварыў манумент для Любанскага парку. У майстэрні мастака захоўваецца рабочая мадэль гэтага манумента: воін-пераможца ў жалобным маўчанні... Помнікі скульптара ўстаноўлены ў Чонках на Гомельшчыне, дзе размяшчаўся партызанскі штаб, і ў іншых мясцінах Беларусі. Нядаўна разам са скульптарам Мікалаем Якавенкам ён скончыў працу над помнікам Якубу Коласу.

...Гладкая, няправільнай формы, выступаючая наперад плоскасць, на якой накрэслена — «Якуб Колас». На фоне глыбы, што высіцца на заднім плане, — над вертыкаллю пліты — аблічча народнага песняра. Якуб Колас у задуменні. Шырокі скуласты твар, ледзь прыжмураныя вочы, шырокі з гарбінкай нос, сціснутыя вусны — такое знаёмае ўсім нам дарагое аблічча.

Новыя творчыя задумы Уладзіміра Ананькі звязаны з партрэтным жанрам. І не дзіва — партрэты ў яго заўсёды атрымліваюцца цікавыя. Прыгадаем, напрыклад, створаны ў 1963 годзе ў дрэве бюст Горкага. У гэтай рабоце яскрава перададзены сціпласць, прастата выдатнага пралетарскага пісьменніка. А які хвалюючы «Партрэт дзяўчыны» 1960 года — нездарма ён набыты Дзяржаўным мастацкім музеем БССР. На выстаўцы «На варце міру» звяртаў на сябе ўвагу выкананы У. Ананькам партрэт У. І. Леніна.

Вось і цяпер, рыхтуючыся да выставак, прысвечаных 100-годдзю з дня нараджэння Ільіча, скульптар працуе напружана, многа.

У цэнтры творчай увагі — вобраз — «жалезнага Фелікса», палымянага рыцара рэвалюцыі — Дзяржынскага.

...Шырокі пукаты лоб, хударлявы твар, даўгія надброўныя дугі, характэрныя вусы і бародка Дзяржынскага. На нас глядзяць з партрэта добрыя і разам з тым патрабавальныя вочы гэтага чалавека, такога непрымірымага да ворагаў рэвалюцыі. Партрэт пераводзіцца ў мармур.

Ёсць і другі партрэт Фелікса Эдмундавіча, які вырашаецца і па кампазіцыі, і па трактоўцы вобраза крыху інакш, чым першы.

Але што характэрна для абедзвюх работ — гэта маштабнасць мыслення скульптара, яго ўмельства не згубіцца ў дэталях, у падрабязнасцях... Але, урэшце, пакуль што ацэньваць работы зарана. Вось пабачым іх на выстаўцы, тады і памяркуем — маю я рацыю ці не...

І яшчэ адзін партрэт «у рабоце».

...Мужны малады чалавек з валявымі рысамі твару. Хто гэта? Аказваецца славуты кіраўнік мінскага падполля Ісай Казінец. Вельмі радуе, што тэма барацьбы мінскага падполля ўсё больш актыўна ўваходзіць у творчыя пошукі нашых мастакоў.

Ёсць, мабыць, у скульптара задумы і ў сувязі з увасабленнем вобраза Ільіча, але ён пра гэта пакуль што не гаворыць.

Пакідаючы майстэрню Уладзіміра Ананькі, я думаю пра тое, што ў нас у рэспубліцы працуе цікавы скульптар так званага «сярэдняга» пакалення. Ён умее схопліваць характар мадэлі, умее абагульняць, умее выяўляць форму, не паўтараецца ў кампазіцыйных пошуках. І гэта адчувальнае як у яго станковых кампазіцыях, так і ў жанравым партрэце, і ў манументальных работах мемарыяльнага плана.

Што ж, сталасць, як кажуць, ёсць сталасць. А майстэрства ёсць майстэрства.

Дзмітрый МАСЛАЎ.

ПЕРАД ФОРУМАМ ЛАЦІНААМЕРЫКАНСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Неўзабаве ў Чылі адбудзецца сустрэча лацінаамерыканскіх пісьменнікаў. Яна склікаецца па ініцыятыве Таварыства чылійскіх пісьменнікаў і будзе праходзіць у гарадах Сант'яга і Арыка.

Першы ў гісторыі Лацінскай Амерыкі такі прадстаўнічы форум літаратараў прыцягнуў увагу многіх вядомых лацінаамерыканскіх пісьменнікаў. Некаторыя з іх ужо далі сваю згоду прыехаць у Чылі. Гэта такія відныя прадстаўнікі літаратуры Лацінскай Амерыкі, як мексіканец Карлас Фуэнтэс, перуанец Марыо Варгас Льоса, аргенцінец Хуліо Кортасар, калумбіец Гарсія Маркес. У Сант'яга прыедуць і пісьменнікі першай на лацінаамерыканскім кантыненце сацыялістычнай дзяржавы Кубы — Алеха Карпенцьер і Ніколас Гільен.

Ніколі раней прадстаўнікі лацінаамерыканскай літаратуры не збіраліся разам, каб абмеркаваць надзённыя праблемы. Важнае месца сярод іх займаюць унутраныя праблемы. На кантыненце і цяпер існуюць усе вядомыя віды грамадскіх фармацый — ад прымітыўнага родавага ладу да капіталістычнага грамадства, а таксама сацыялістычнае грамадства, якое будуецца на Кубе. Але пры ўсёй разнастайнасці і спецыфічных асаблівасцях, прычым іншы раз вельмі важных, лацінаамерыканскія капіталістычныя краіны перажываюць адзіны працэс — барацьбу за аграрную рэформу і антыімперыялістычны рух. У апошні час у гэтых краінах рэзка ўзмацніліся антыамерыканскія настроі, што асабліва праявілася ў час візіту пасланца ЗША міліярдэра Нельсана Ракфелера ў Лацінскую Амерыку.

Ва ўсіх гэтых працэсах самы актыўны ўдзел прымае і лацінаамерыканская інтэлігенцыя, у тым ліку пісьменнікі. Дастаткова сказаць, што многія з вядомых пісьменнікаў Чылі, напрыклад, з'яўляюцца членамі камуністычнай партыі. Сярод іх — адзін з кіраўнікоў Таварыства чылійскіх пісьменнікаў Франсіска Калаоне, буйнейшы паэт Лацінскай Амерыкі Пабла Неруда.

На сваёй сустрэчы пісьменнікі абмяркуюць таксама праблемы, звязаныя з распаўсюджваннем мастацкіх твораў і з пранікненнем у краіны Лацінскай Амерыкі ідэалогіі паўночнаамерыканскага імперыялізму. У гэтай сувязі трэба адзначыць, што ў краінах кантынента шырокаму распаўсюджванню мастацкіх твораў перашкаджае высокі працэнт непісьменных, але ў яшчэ большай ступені — імкненне Злучаных Штатаў супрацьпаставіць сапраўднай літаратуры мастацкую макулатуру. Для гэтага выкарыстоўваюцца ўсе сродкі: радыё, друк, кіно, подкуп няўстойлівых у ідэалагічных адносінах пісьменнікаў, якія ставяць потым сваё пяро на службу Вашынгтону.

Вялікае месца ў ходзе дыскусій будзе адведзена таксама абмеркаванню такой важнай тэмы, як «Пісьменнік і сучаснае грамадства ў краінах лацінаамерыканскага кантынента».

А. МЕДЗВЯДЗЕНКА, карэспандэнт ТАСС.

Сант'яга.

ПРА ШТО РАСКАЗАЛІ АНТЫЧНЫЯ НАДПІСЫ

Пры даследаванні самай вялікай флангавай вежы старажытнага Херсанеса — вежы Зенона, названай па імені візантыйскага імператара, было выяўлена, што самая старажытная частка яе складзена з архітэктурных дэталей і надмагільных помнікаў IV—III стагоддзяў да нашай эры. Пагрозы скіфаў прывялі да таго, што жыхары Херсанеса скарысталі свяшчэнныя камяні для ўмацавання абароны свайго горада.

Пракаменціраваць унікальную знаходку карэспандэнт АДН папрасіў старшага навуковага супрацоўніка Інстытута археалогіі Акадэміі навук УССР, доктара гістарычных навук Элу Саламонік. Менавіта пад яе кіраўніцтвам у Херсанесе была выканана вялікая работа па сістэматызацыі, датаванні і пашпартызацыі ўсіх эпіграфічных помнікаў.

— Знойдзеныя надпісы, — сказала Эла Саламонік, — вельмі лаканічныя і змяшчаюць толькі імёны пахаваных. Але ў спалучэнні з адлюстраваннямі і іншымі дадзенымі яны даюць цікавы матэрыял па гісторыі ранняга Херсанеса. Пераважаюць грэчаскія імёны, прычым многія сустракаюцца толькі ў Гераклеі — метраполіі Херсанеса. Сустракаюцца таксама імёны нягрэчаскага паходжання — іранскія, фракійскія, пафлагонскія, фрыгійскія. Некаторыя з іх належалі мясцоваму насельніцтву Прычарнамор'я. У радзе выпадкаў не названа імя бацькі, натуральна меркаваць, што гэта былі нашчадкі вольнаадпушчанікаў або іншаземцаў. Многія надмагільныя надпісы належаць членам адной сям'і, папулярныя былі грэчаскія звычаі даваць сыну імя дзеда ці пераймаць адзін з элементаў імя бацькі.

Надпісы на стэлах дапамагаюць удакладніць час узвядзення старажытнай вежы і дапоўніць гісторыю войнаў Херсанеса са скіфамі. Вежа была ўзведзена ў II стагоддзі да нашай эры, у той час, калі гораду пагражала непасрэдная небяспека і трэба было тэрмінова ўмацаваць адзін з самых адказных участкаў — раён порта...

Са шматлікіх абломкаў надпісаў, знойдзеных у розныя гады, удалося прачытаць некаторыя дэкрэты таго часу. Яны сведчаць пра важныя змяненні ў дзяржаўным ладзе Херсанеса першых стагоддзяў нашай эры: паступовую страту яго дэмакратычных асноў і захоп улады групай уплывовых грамадзян, узмацненне ролі сакратара і першага архонта.

Асабліва стараным было даследаванне першага ў Паўночным Прычарнамор'і антычнага тэатра, які раскопваўся ў Херсанесе. Тут прачытаны надпісы з імёнамі багінь Гармоніі (III стагоддзе да нашай эры) і Немясіды (II стагоддзе нашай эры), удакладнёны імёны пераможцаў літаратурных і музычных спаборніцтваў...

Э. Саламонік устанавіла, што ў горадзе праводзіліся гімнастычныя гульні па пяціборстве, прачытала тэкст вершаванай эпітафіі, што гаворыць аб пранікненні ў Херсанес усходніх астралагічных вучэнняў. І некалькі надпісаў з імёнамі познерымскіх імператараў — Трэбаніяна Гала, Максенцыя і іншых.

...Ужо першая кніга Э. Саламонік выклікала вялікую цікавасць не толькі ў Савецкім Саюзе, але і за мяжой. У рэцэнзіях вядомых гісторыкаў і эпіграфістаў І. Русу (Румынія), Хрыста Данава (Балгарыя) адзначана значэнне работы для антычнай эпіграфіі Румыніі і Балгарыі, цесна звязаных сваёй гісторыяй і культурай з гарадамі Паўночнага Прычарнамор'я. Падрабязнае выкладанне зместу манаграфіі з'явілася на нямецкай мове ў рэфератыўным часопісе Акадэміі навук у Берліне, а кароткая інфармацыя — у Францыі, у аглядзе буйнейшага эпіграфіста Луі Рабера.

Каля ста новых надпісаў увойдуць у другую кнігу, якую Э. Саламонік зараз рыхтуе да друку. Гэта работа абяцае ўнесці каштоўны ўклад у антычную эпіграфіку.

— Які з надпісаў здаецца вам найбольш цікавым? — спытаў я Э. Саламонік у канцы гутаркі.

— Тая, што яшчэ не прачытана...

Сяргей ШАНТЫР, карэспандэнт АДН.

НАТХНЕННЕ І ЦІКАЎНАСЦЬ...

Фотаэцюд А. ЛУКАШОВА.

АДКРЫЦЦІ ПАД ВАДОЙ

Развалiны старажытнагрэчаскай крэпасці знайшоў на дне Чорнага мора, непадалёк ад Туапсе, інжынер з Сочы Валянцін Зотаў. Абследуючы падводную трасу праектуемых камунікацый, ён узяў з сабой маску і кінакамеру для падводных здымак. Недалёка ад берагу на глыбіні шасці метраў ён знайшоў і зняў на кінаплёнку каменную сцяну таўшчынёй каля двух метраў і вышынёй больш трох.

Адкрыццё Валянціна Зотава мае вялікую цікавасць для гісторыкаў і археолагаў. Маскоўскія і ленінградскія вучоныя ўжо знайшлі ў раёне сочынскага комплексу курортаў сляды элінскай культуры. Гаворка ідзе аб выніках раскопак на тэрыторыі адлерскага саўгаса «Паўднёвыя культуры» і знаходцы залатых рэчаў у Лоа і на поўнач ад Сочы. Было б дачасным сцвярджаць, што існаванне тут старажытнагрэчаскіх пасяленняў ужо даказана. Аднак вучоныя адкрылі і актыўна вывучаюць старажытнагрэчаскія гарады Гаргіпія і Дзіаскурыя, якія сталі больш дзвюх тысячагоддзяў назад на месцы сучасных гарадоў Анапы і Сухумі. Зусім лагічна дапусціць, што паміж гэтымі двума гарадамі былі і іншыя. Магчыма, цяпер пад Туапсе выяўлены руіны нейкага ваеннага ўмацавання або невялікай калоніі старажытных грэкаў. Дакладны адказ могуць даць толькі новыя, больш старанныя і кампетэнтныя даследаванні.

У сувязі з гэтым набываюць асаблівую цікавасць вынікі шматгадовых геалагічных даследаванняў, якія прыводзяцца ў «Дакладах Сочынскага аддзела Геаграфічнага таварыства СССР», што нядаўна выйшлі з друку. Згодна з гэтымі даследаваннямі чарнаморскае ўзбярэжжа Каўказа зараз апускаецца ў мора з хуткасцю ад трох да пяці з палавінай міліметраў у год. Калі прыняць гэтую хуткасць за больш або менш пастаянную дык не цяжка падлічыць што за два тысячагоддзі былая суша магла пайсці пад ваду на глыбіню 6—11 метраў.

Юрый ЗЯНЮК, карэспандэнт АДН.

РАДКІ АЖЫЛІ

Супрацоўнікам лабараторыі рэстаўрацыі і кансервацыі дакументаў Акадэміі навук СССР удалося «зазірнуць» у творчую лабараторыю А. М. Горкага. Гэта адбылося, як паведаміла газета «Вечерний Ленинград», у час іх работы над чарнавымі аўтографамі рамана «Справа Артамонавых». Іх даслаў з Масквы Інстытут сусветнай літаратуры з просьбай аднавіць на лістах тэкст, раней напісаны Горкім, а потым заклеены ім.

Цяжкасць заключалася ў тым, што лісты спісаны з двух бакоў, прытым анілінавымі чарніламі, якія пры ўвільготненні адразу расплываюцца. Рэстаўратары апрабавалі некалькі варыянтаў. Добрыя вынікі даў спосаб, прапанаваны старшым навуковым супрацоўнікам Н. Беленькай. Пры дапамозе токаў высокай частаты клей быў разбураны, тэксты ж засталіся непашкоджанымі.

Яны будуць уключаны ў адно з новых акадэмічных выданняў збору твораў А. М. Горкага.

Галіна ГЕРАСІЧАВА, (АДН).

«РУСКІ БЁРНС»

СЛАВУТЫ савецкі паэт і перакладчык Самуіл Маршак неяк сказаў: «Аднаго Бёрнса хапіла б, каб навекі здружыць нас з Шатландыяй». Першыя рускія пераклады Бёрнса з'явіліся ў пачатку мінулага стагоддзя. У маскоўскім часопісе «Иппокрена» праз чатыры гады пасля смерці шатландскага паэта ў празаічным перакладзе з'явіўся верш Бёрнса «У гонар Томсана».

Праз трыццаць гадоў рускі чытач атрымаў магчымасць пазнаёміцца з творчасцю Роберта Бёрнса па вольных перакладах Івана Казлова. Сляпы паэт, які перакладаў вершы Байрана, Вальтэра Скота, Томаса Мура, пераклаў два вядомыя творы Бёрнса «Сельскі суботні вечар у Шатландыі» і «Да палявой мышы». Значна ўзбагацілі ўяўленні рускіх чытачоў аб Бёрнсе бліскучыя пераклады двух выдатных паэтаў сярэдзіны мінулага стагоддзя Міхаіла Міхайлава і Васіля Курачкіна.

«Муза Бёрнса — сапраўдная вясковая муза», — пісаў рускі часопіс «Библиотека для чтения». — «Яна жыве пад страхой, устае з сонцам, сама запрагае валоў у плуг, палівае поле сваім потам, есць аўсяны хлеб, не адмовіцца часам завітаць у шынок, часцей гаворыць пра мак, чым пра цюльпаны, пра лужыны, чым пра азёры, пра качак, чым пра людзей, і любіцца толькі ў вёсцы».

Пасля рэвалюцыі да спадчыны Бёрнса не раз звярталіся лепшыя савецкія паэты, і першае месца тут займае Самуіл Маршак, пра якога Аляксандр Твардоўскі сказаў: «Маршак зрабіў Бёрнса рускім, пакінуўшы яго шатландцам». Гарачымі прыхільнікамі Бёрнса былі Эдуард Багрыцкі і Карней Чукоўскі. Васіль Лебедзеў-Кумач, аўтар многіх папулярных песень, пісаў: «Бёрнс умеў знаходзіць алмазы народнай творчасці, шліфуючы іх на асялку свайго цудоўнага таленту, вяртаў іх народу ззяючымі паўнацэннымі брыльянтамі».

Гэтыя і іншыя выказванні і пераклады рассеяны па незлічоных кнігах і часопісах, часам сталі здабыткам архіўных паліц і практычна недаступныя для шырокага чытача. А ці не сабраць гэта ўсё разам? Думка аб стварэнні кнігі «Рускі Бёрнс» узнікла даўно. Але толькі цяпер калектыў кафедры зарубежнай літаратуры Горкаўскага універсітэта атрымаў магчымасць яе ажыццяўлення.

Кніга задумана, як своеасаблівая энцыклапедыя, што ахоплівае кола пытанняў, звязаных з тэмай «Рускі Бёрнс». У ёй знойдуць адлюстраванне жыццё і дзейнасць паэта; гісторыя напісання яго твораў, яго эпісталярная спадчына, пераклады Бёрнса на рускую мову і іншыя мовы народаў СССР. Кніга раскажа аб ролі і значэнні савецкага літаратуразнаўства ў вывучэнні творчасці вялікага паэта, аб адлюстраванні паэзіі Бёрнса ў музыцы, жывапісе і іншых галінах культуры.

У стварэнні кнігі згадзіліся прыняць удзел буйныя вучоныя, дактары навук Ганна Елістратава, Зоя Гражданская (Масква), Елізавета Кліменка (Ленінград), пісьменнікі Рыта Райт-Кавалёва, Барыс Калеснікаў, літаратуразнаўцы многіх рэспублік СССР.

Ідэю стварэння кнігі падтрымліваюць відныя дзеячы савецкай культуры: кампазітары Дзмітрый Шастаковіч, Георгій Свірыдаў, Віктар Аранскі, Анатоль Аляксандраў, Юлій Мейтус і іншыя. Пісьменнік Карней Чукоўскі паведаміў: «Я горача ўхваляю Ваша жаданне даць савецкаму чытачу найбольш яснае ўяўленне аб вялікім шатландскім паэце».

Задума кнігі выклікала жывую цікавасць у зарубежных аўтараў. У пісьме да мяне Джон Грэй, які ўзначальвае асацыяцыю клубаў Роберта Бёрнса ў Шатландыі, пісаў: «Гэта можа быць найбольш усеабдымная па задуме і найбольш цікавая кніга, разлічаная на шырокае кола аматараў паэзіі Бёрнса. Выказваючы Вам свае самыя добрыя пажаданні, я гатовы забяспечыць Вас любой інфармацыяй, звязанай з імем Бёрнса». Прафесары універсітэта Нотынгема (Англія) Моніка Партрыдж і Джэймс Кінгслі прыслалі свае даследаванні, выказаўшы пры гэтым добрыя пажаданні поспеху. Раней тое самае зрабілі англійскія вучоныя Дэвід Дэйч і Томас Кроўфард.

Мне, як вучонаму і перакладчыку Бёрнса, работа над кнігай прыносіць немалую творчую радасць. Усе мы расцэньваем гэтую кнігу як уклад ва ўмацаванне кантактаў з іншымі народамі і цудоўную будучыню, калі, гаворачы словамі паэта, «чалавек чалавеку стане і сябрам і братам».

Серафім АРЛОЎ, прафесар Горкаўскага універсітэта, ганаровы член клуба Роберта Бёрнса.

(АДН).

З ГЛЫБІНІ ВЯКОЎ

Зямля Паўднёвага Урала багата помнікамі каменнага веку. Зусім нядаўна свет быў здзіўлены малюнкамі першабытных людзей, якія былі знойдзены ў Капавай пячоры.

А цяпер вядомы вучоны, доктар гістарычных навук прафесар Міхаіл Герасімаў закончыў работу над рэканструкцыяй партрэта чалавека каменнага веку, рэшткі якога былі адкрыты археолагамі пры раскопках неалітычнага жытла на ўскраіне горада Даўлеканава ў Башкірыі. Чарапкі посуду і каменная зброя сведчаць што з часу захавання мінула 5—6 тысяч гадоў.

Вось якое вызначэнне па чэрапе даў вучоны Міхаіл Герасімаў: «Гэты чэрап доўгагаловага еўрапеоіда з адносна высокім тварам і высокімі арбітамі, з гарбатым носам, які моцна выступае наперад. Нягледзячы на моцную прафіліроўку твара, у тварным шкілеце можна адзначыць некаторы налёт мангалоіднасці. Рэканструяваная галава перадае ўвесь гэты складаны комплекс змешаных рысаў, які нагадвае знешне сучасных селькупаў, ці магчыма нават паўночнаамерыканскіх індзейцаў».

Скульптурны партрэт чалавека каменнага веку работы прафесара Міхаіла Герасімава паступіў у Башкірскі краязнаўчы музей ва Уфе.

Георгій БАЗЕКІН. (АДН).

ЦУДОЎНЫ КАРЭНЬЧЫК АБО КАПА-КОРАНЬ

Напэўна, кожны аматар лясных прагулак прыкмячаў на карах асіны, таполі, клёна, арэха невялікія, авальныя нарасці, якія маюць дзіўную назву — кап. Але часцей за ўсё гэтыя своеасаблівыя пухліны сустракаюцца на ствалах бярозы, ды і цэняцца яны вышэй за ўсе іншыя.

Здаўна дапытлівае вока чалавека, які жыве сярод лясоў, што працягнуліся на сотні кіламетраў, прыкмеціла гэтыя нарасці, а прыродная кемлівасць народа падказала, як знайсці ім ужытак. З капа пачалі дзяўбці ўсялякія прадметы хатняга ўжытку — келіхі, салонкі, лыжкі, кубкі для квасу. І цаніліся гэтыя рэчы не так за прыгажосць матэрыялу, як за трываласць і практычнасць. Зробленыя з капа прадметы служылі доўга, не трэскаліся, не карабаціліся. З цягам часу рускія ўмельцы вынайшлі і іншыя, раней не прыкмечаныя ўласцівасці капавых нарасцяў, якія дазволілі назваць іх «матэрыялам з вечнай тайнай».

Першае слова ў гэтых адносінах сказаў сталяр-майстар з горада Слабадскога на Вяцкай зямлі Рыгор Макараў. Ён раней за іншых здагадаўся рабіць з капа больш складаныя рэчы, і дагэтуль знешне нічым не прыкметны кап, асобым спосабам апрацаваны, пакрыты лакам і адпаліраваны, набываў непаўторную прыгажосць і арыгінальнасць. На Першай усерасійскай выстаўцы, якая адбылася ў 1829 годзе ў Пецярбургу, Макараў быў удастоены залатога медаля. Мода і адпаведна попыт на вырабы Макарава пасля выстаўкі раслі надзвычайна. Але майстэрня, дзе Макараў працаваў з сынам, была адзінай, і попыт публікі, натуральна, не магла задаволіць. Да таго ж майстры трымалі ў найстражэйшай тайне сакрэты вытворчасці, і атрымлівалася так, што пасля смерці гэтых умельцаў не засталося нікога хто б мог працягваць справу. І промысел у пяцідзесятых гадах мінулага стагоддзя ў горадзе Слабадскім спыніўся.

Праз дваццаць гадоў, у невялікай вёсачцы пад Вяткай, жыў іншы майстар — сталяр Лука Перастронін. Выконваючы розныя сталярныя работы для гараджан, ён, відаць, не раз трымаў у руках цудоўныя вырабы Макарава. Ці па просьбе заказчыкаў, ці па сваім разуменні Перастронін пачаў рабіць з капа складаныя шкатулкі, з тайнікамі і сакрэтамі.

Не баючыся суперніцтва, Лука Перастронін навучыў складанаму майстэрству не толькі брата, але і яшчэ дзесяткі два вучняў. Так, дзякуючы гэтаму рускаму майстру, капавы промысел распаўсюдзіўся па ўсім Вяцкім краі.

Сама прырода капа такая, што двух падобных малюнкаў ніколі не сустракаецца. Адчуваючы гэтыя ўласцівасці фактуры, народныя ўмельцы не распілоўвалі кап, а беражліва здымалі адзін слой за другім, стараючыся захаваць прыродную тэкстуру драўніны. Знятыя пласцінкі спачатку некалькі дзён парылі ў вадзе, вытрымліваючы тэмпературу ў 60—70 градусаў, пасля дзён сем-дзесяць сушылі ў спецыяльных сушыльнях і ўжо потым пакрывалі шчолачным лакам і паліравалі. Прайшоўшы гэтыя аперацыі, драўніна набывала разнастайныя адценні — ад светла-залацістага да шакаладна-карычневага, а ў яе аксамітнай глыбіні запальваліся залатыя, нібы прабітыя сонечным праменнем ніткі, узорчатыя і фантастычна пераплеценыя.

Кожны майстар, згодна са сваім густам і ўменнем, падбіраў малюнак, і ў кожнага меўся свой сакрэт апрацоўкі. Таму рэчы адрозніваліся па колеравых адценнях, і ў кожнай з іх угадваўся почырк майстра. І яшчэ адна цікавая дэталь: універсалізму ў рабоце пазбягалі, спецыялізацыя ішла па вырабах і даводзілася яна да поўнай дасканаласці. Так утвараліся цэлыя дынастыі славутых майстроў-шкатулачнікаў, партсігаршчыкаў, табакерачнікаў.

Адзін з такіх славутых майстроў Мікалай Броннікаў вырашыў, як ён сам гаварыў, «здзівіць увесь свет» і надумаў з капа зрабіць гадзіннік. Задуму саматужніка-самавука не толькі не ўхвалілі, а проста высмеялі. Тым не менш Броннікаў з фанатычнай упартасцю на працягу шасці гадоў займаўся сваім вынаходствам. За гэтыя гады гаспадарка яго занепала, сям'я пайшла з торбамі, сам ён збяднеў да крайнасці, але мары сваёй не здрадзіў. Зрабіў гадзіннік незвычайны — прыгожы, трывалы і з правільным ходам.

Паводле сведчання сучаснікаў, першы гадзіннік Броннікава быў куплены для японскага імператара. Поспех акрыліў упартага. І хаця ў яго лёсе істотных змен не адбылося, ён працягваў з зайздроснай настойлівасцю займацца сваёй справай. Гэты чараўнік зрабіў дзесяць унікальных гадзіннікаў, і ўсе яны пайшлі за мяжу.

Цяпер, напэўна, уся гэта незвычайная гісторыя гучала б як легенда, калі б па шчаслівай выпадковасці некаторыя работы Мікалая Броннікава праз шмат гадоў не вярнуліся на радзіму. Адзін такі гадзіннік можна ўбачыць у Кіраўскім краязнаўчым музеі. Корпус і футарал (усе гадзіннікі, дарэчы, розныя памерам, ад трох і больш сантыметраў) зроблены з капа: механізм, цыферблат і ланцужок вытачаны без адзінай спайкі, гадзінныя і секундныя стрэлкі з бружмелю; спружына з загартаванага бамбука; ямкі пад лічбамі выкладзены перламутрам. І ходзіць гэты надзвычайны гадзіннік па сёння.

Але вернемся да расказу пра кап. Пакуль з гэтым матэрыялам, які рэдка сустракаецца ў прыродзе, працавалі асобныя майстры, яго спачатку хапала на дробныя вырабы. Але мода і добры заробак, які даваў промысел, рабілі яго ўсё больш папулярным. Цэны на вырабы раслі (у іншых выпадках за іх плацілі золатам столькі, колькі важыла сама рэч), а вышукваць драўнінную нарасць было ўсё цяжэй. І становішча аказвалася, нібы безвыходным. Выручыў усіх славуты ў той час шкатулачнік Амвросій Кавязін.

Быў ён з дзяцінства сляпы, аднак цяжкая хвароба не перашкодзіла яму без усякай пабочнай дапамогі вырабляць дзівосныя па прыгажосці і тонкасці аздаблення шкатулкі. Кавязінскія шкатулкі з мноствам тайнікоў, сакрэтаў і нават з «музыкай» каштавалі вельмі дорага. І аматары рэдкасцей літаральна ахвоціліся за імі. Аднак майстру з-за адсутнасці капа ўсё часцей прыходзілася сядзець без справы. Вось тады Кавязін першы вырашыў замяніць кап капа-коранем.

Па сваёй будове і па якасці капа-корань падобны на кап, але сустракаецца ён часцей і па памерах наплыву тканак, якія разрастаюцца на карэннях дрэў, значна пераўзыходзіць першы. Вага яго іншы раз даходзіць да 80—100 кілаграмаў.

Амвросій Кавязін першы з усіх майстроў ацаніў капа-корань, падумаўшы, што добрая апрацоўка рэчы, у прыватнасці шкатулкі, кампенсуе прыродныя недахопы матэрыялу — буйны расплыўчаты малюнак. І ўмелец не памыліўся. Капа-корань з яго лёгкай рукі паказаў свае вартасці. Следам за Кавязіным яго выкарысталі і іншыя майстры. Промысел ажыў.

Вырабы з капа-кораня да канца XIX стагоддзя заваявалі шырокую вядомасць у Расіі і далёка за яе межамі. Славу гэтаму арыгінальнаму народнаму мастацтву стваралі і асобныя майстры-самавукі і цэлыя дынастыі, што выраслі ў народзе і перадавалі тайны цудоўнага рамяства з пакалення ў пакаленне. Цікавы факт: з двухсот відаў штучных вырабаў, распаўсюджаных у Вяцкай губерні, капа-карэньчыкавы промысел па ўдзельнай вазе і па даходах заняў трывалае першае месца.

І сёння на Вяцкай зямлі (цяпер Кіраўская вобласць) працуюць нашчадкі славутых майстроў, памнажаючы славу іх высакароднай справы. Творчы калектыў славутай фабрыкі «Ідэал», што ў дванаццаці кіламетрах ад абласнога цэнтра, вырабляе з цуда-кораня шкатулкі, партсігары, цыгарэтніцы, пудраніцы, сувеніры і багата іншых розных і прыгожых рэчаў.

Гэты старадаўні рускі промысел не замкнуўся ў межах аднаго раёна, а знайшоў дастойных паслядоўнікаў на башкірскай зямлі. Тут параўнаўча нядаўна ў горных лясах поўдня рэспублікі выяўлены вялікія запасы бяроз з капа-караневымі ўтварэннямі, і гаспадарнікі з уфімскага аб'яднання «Агідэль» адразу ж скарысталі гэта. Яны ахвотна прынялі да сябе на вывучку башкірскіх паслядоўнікаў, пазнаёмілі іх з усімі сакрэтамі і тонкасцямі апрацоўкі і аддзелвання вырабаў з капа-кораня.

Калектыў фабрыкі «Агідэль», скарыстаўшы багатыя нацыянальныя традыцыі, ужыўшы новую тэхналогію апрацоўкі, пачаў ствараць самабытныя, арыгінальныя вырабы. А новы спосаб пакрыцця вырабаў поліэфірнымі лакамі значна ўзбагаціў колеравую гаму і зрабіў іх больш прывабнымі.

Граматы і прызы, атрыманыя на розных саюзных і міжнародных выстаўках, — сведчанне творчага росту і ўдасканальвання майстэрства ўмельцаў, якія адкрываюць новыя магчымасці чароўнага драўніннага наплыву — капа і капа-кораня. Цаніцелі прыгожых, вытанчаных рэчаў з задавальненнем набываюць вырабы майстроў, якія памнажаюць добрае імя рускага народнага мастацтва.

Галіна ОЛЬГІНА. (АДН).

Кутох калекцыянера

ЗРОБЛЕНА ВУЧЭЦІЧАМ

Творы Яўгена Віктаравіча Вучэціча паказваюць лепшыя рысы новага чалавека, які будуе камуністычнае грамадства. Шырока адлюстравала натхнёную працу скульптара савецкая і зарубежная філатэлія.

Семнаццаць гадоў назад Міністэрства сувязі СССР выпусціла серыю марак «За мір!» На мініяцюрах узноўлены тэкст Стакгольмскай адозвы Пастаяннага камітэта Сусветнага кангрэсу прыхільнікаў міру. Тэкст нібы высечаны на велізарнай мармуровай пліце, ля падножжа якой — славутая фігура воіна-вызваліцеля, устаноўленая ў Берліне. Гэта было першае з'яўленне на паштовым знаку помніка савецкім воінам, створанага Вучэцічам у садружнасці з дойлідам Я. Белапольскім.

Цікавая гісторыя манумента. Вобраз гэты быў падказаны Вучэцічу жыццём. Маршал Савецкага Саюза В. Чуйкоў расказаў скульптару пра подзвіг сцяганосца палка Мікалая Масалава, які ў апошнія дні вайны ў Берліне выратаваў нямецкую дзяўчынку, вынес яе з бою.

Вобраз воіна-вызваліцеля некалькі разоў узнаўляўся на нашых марках. На паштовай мініяцюры 1951 года, выдадзенай у сувязі з 10-годдзем Міжнароднай федэрацыі руху Супраціўлення, у 1968 годзе гэты манумент паказаны на адной з марак, прысвечаных 50-годдзю Узброеных Сіл СССР.

У Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы помнік Вучэціча адлюстраваны на марцы, выпушчанай да дзесяцігоддзя з дня разгрому гітлерызму. У 1962 годзе такая ж марка паявілася і ў Венгрыі.

Шырока вядомы савецкая марка і блок з другой выдатнай скульптурай Я. Вучэціча — «Перакуем мячы на плугі». Яна выйшла ў свет у 1957 годзе. Мала хто ведае, што для фігуры атлета Вучэцічу пазіраваў вядомы савецкі барэц алімпійскі чэмпіён Барыс Гурэвіч. Выдатная скульптура савецкага майстра ўпрыгожвае будынак Арганізацыі Аб'яднаных нацый у Нью-Йорку.

Пятнаццаць гадоў скульптар няспынна працаваў над адным з самых выдатных мемарыяльных помнікаў у нашай краіне — ансамблем героям Сталінградскай бітвы, які ўзведзены на Мамаевым кургане ў Волгаградзе. У юбілейнай серыі мініяцюр, выпушчанай у азнаменаванне 50-годдзя Савецкай Арміі, адлюстраваны манумент «Стаяць насмерць!» Марка ўвасkrашае адзін з самых драматычных момантаў Сталінградскай бітвы, калі савецкія воіны пакляліся не адступаць, стаяць насмерць.

Маркі з творамі савецкага скульптара надзвычай папулярныя сярод філатэлістаў усяго свету.

Л. КОЛАСАЎ, адказны сакратар Беларускага рэспубліканскага аддзялення Усесаюзнага таварыства філатэлістаў.

САМАРКАНДУ — 2500 ГАДОЎ

Серыя з дзвюх паштовых мініяцюр, выпушчаных Міністэрствам сувязі СССР, прысвечана 2500-годдзю аднаго са старэйшых гарадоў Узбекскай рэспублікі і ўсёй Сярэдняй Азіі — Самарканда. Марка вартасцю ў 4 капейкі паказвае адзін з маляўнічых ансамбляў старога Самарканда — частку плошчы Рэгістан з медрэсе Шыр-Дор, Ціля-Кары і медрэсе Улугбека. На 6-капеечнай мініяцюры — сучасны будынак горада — гасцініца «Інтурыст». Яна пабудавана да юбілею Самарканда, які адзначаецца сёлетняй восенню.

У верхняй частцы абедзвюх марак — серп і молат с зоркай — элементы герба Узбекскай ССР. Надпісы — на рускай і ўзбекскай мовах.

Мастак Анатоль Калашнікаў даў своеасаблівае кампазіцыйнае і колеравае рашэнне кожнай маркі. Намаляваныя на іх пабудовы бачны праз характэрнае для азіяцкай архітэктуры стрэльчатае акно. Мініяцюры — шматколерныя. Выкананы яны ў яркіх насычаных танах спосабам глыбокага друку на мелаванай паперы. У малюнках выкарыстаны ўзбекскі нацыянальны арнамент.

Зубцоўка — грабеньчатая. Памеры па перфарацыі — 37 на 52 міліметры. Нумар па каталогу — 3812, 3813.

Людміла КЕЛІМ, (АДН).

Па той бок

КАМЕРЦЫЙНА НЕРЭНТАБЕЛЬНЫЯ

Група відных кампазітараў і дырыжораў Англіі пачала кампанію пратэсту супраць намераў радыёвяшчальнай кампаніі Бі-Бі-Сі рэзка скараціць перадачу па радыё сур'ёзнай музыкі і распусціць частку сваіх аркестраў. Фактычна гэтыя планы зводзяцца да ліквідацыі сённяшніх музычных праграм і папулярызацыі «поп-музыкі».

Калі некалькі гадоў назад пачалася перадача праграм «поп-музыкі», цікавасць аматараў класікі была ў нейкай ступені агароджана, бо для іх былі спецыяльныя музычныя праграмы. У выніку новай рэарганізацыі, якая, як сцвярджаюць, прадыктавана фінансавымі цяжкасцямі, праграмы «поп-музыкі» фактычна будуць вядучымі.

Гаворачы ад імя цэлага раду буйнейшых музыкантаў і кампазітараў, Артур Бліс заявіў, што Бі-Бі-Сі намерана замяніць сур'ёзную музыку кругласутачным «слыхавым гашышам». Бі-бі-Сі, адзначыў ён, наносіць шкоду развіццю музычнай культуры краіны.

Бліс намерваецца заявіць пратэст кіраўніку музычных праграм Бі-Бі-Сі ад свайго імя і ад імя сваіх калег-кампазітараў Бенджаміна Брытэна, Майкла Ціпела і Рычарда Родні Бенета, а таксама дырыжораў Адрыяна Боулта і Джона Барбіролі. Іх падтрымлівае Саюз музыкантаў. Калі планы кіраўніцтва Бі-Бі-Сі будуць ажыццёўлены, дык 300 членам саюза, што ўваходзяць у склад вядучых аркестраў Бі-Бі-Сі, пагражае беспрацоўе. Генеральны сакратар Саюза музыкантаў Хардзі Рэткліф настойвае на неадкладнай нарадзе з прадстаўнікамі Бі-Бі-Сі для абмеркавання планаў гэтай радыёвяшчальнай кампаніі, якія ён ужо асудзіў ад імя 34 тысяч членаў гэтага саюза.

Вядомы скрыпач Іегудзі Мянухін, каменціруючы небяспеку, што пагражае аркестрам у выпадку, калі планы Бі-Бі-Сі здзейсняцца, заявіў: «Нашы музыканты — гэта каштоўнейшы скарб, і сорамна думаць, што іх выкінуць, як нешта непатрэбнае, таму што яны камерцыйна нерэнтабельныя».

Ф. КАТЛЕР, карэспандэнт ТАСС.

Лондан.

БЕСПРАЦОЎЕ Ў ГАЛІВУДЗЕ

Маладыя амерыканцы, якія хочуць стаць акцёрамі і актрысамі, усё яшчэ натоўпамі сцякаюцца ў Галівуд, спадзеючыся зрабіць кар'еру ў кіно. Але ўсіх іх чакае расчараванне. Галівуд перажывае востры крызіс. Паводле сведчання «Уол-стрыт джорнэл», ён ператварыўся «ў пустую шкарлупіну».

Зрэшты, уся кінапрамысловасць ЗША апынулася ў становішчы дэпрэсіі. Прычына — нізкая якасць прадукцыі і канкурэнцыя тэлебачання. Летась на экран было выпушчана 180 фільмаў. У 1948 годзе лічба дасягала 366. Цяпер у сярэднім за тыдзень каля 40 мільёнаў амерыканцаў наведваюць кінатэатры. 20 гадоў назад сярэдняя лічба наведвання кінатэатраў за тыдзень складала 70 мільёнаў. За гэты перыяд у краіне закрылася амаль пятая частка ўсіх кінатэатраў. Некаторыя з іх былі разбураны, іншыя пераабсталяваны пад магазіны або забаўляльныя ўстановы.

У Галівудзе страшэннае беспрацоўе. Джон Ленерс, старшыня савета кінаработнікаў, указвае, што цяпер каля 12 000 з агульнай колькасці 30 500 рабочых Галівуда не маюць ніякай работы. Скот Мілер, старшыня мясцовага саюза дэкаратараў, заяўляе, што 1968 год быў самым цяжкім годам у гісторыі кінематаграфіі.

Маладыя дзяўчаты, якія прыязджаюць у Галівуд, каб стаць кіназоркамі, не могуць знайсці сабе ніякай работы і вельмі часта становяцца ахвярамі розных злачынцаў. Некаторыя з іх, як паведамляе «Уол-стрыт джорнэл», ідуць па шляху прастытуцыі або здымаюцца ў парнаграфічных фільмах, шырока распаўсюджаных цяпер у Злучаных Штатах.

Нават хвалёная кінаапаратура Галівуда знасілася. Часопіс «Ньюсуік» паведамляе, што «матэрыяльная частка састарэла». Амерыканскія прадзюсеры ўцякаюць у Еўропу, не толькі ратуючыся ад вялікіх падаткаў, але і таму, што ў Еўропе абсталяванне і ўмовы работы лепшыя, чым у ЗША».

Такое становішча ў Галівудзе, які некалі называлі кінасталіцай свету.

Г. ФРЫМЕН, карэспандэнт ТАСС).

Нью-Йорк.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

19 жніўня

Першая праграма. 16.55 — праграма перадач. 17.00 — навіны (М). 17.15 — для школьнікаў. На прыз «Скураны мяч». Перадача з Волгаграда. 18.15 — «Панарама навін». 18.30 — «На ўдарных будоўлях пяцігодкі». Выязная рэдакцыя Беларускага тэлебачання ў Магілёве. 19.00 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 19.30 — канцэрт (М). У перапынку — навіны (М). 22.30 — чэмпіянат СССР па лёгкай атлетыцы. Перадача з Кіева (у запісе). 23.30 — навіны (М).

Другая праграма. 18.15 — «Самацветы». Перадача з Кішынёва. 19.00 — па роднай краіне. «Сібір'ю паланёныя». Дакументальны фільм. 19.50 — рэклама, аб'явы. 20.00 — В. Салаўёў-Сядой. «Васемнаццаць гадоў». Спектакль Чарнігаўскага дзяржаўнага музычна-драматычнага тэатра імя Т. Шаўчэнкі.

20 жніўня

Першая праграма. 16.40 — праграма перадач. 16.45 — навіны (М). 17.00 — «Маршрутамі пяцігодкі». Перадача з Харкава. 17.30 — праграма каляровага тэлебачання. «Лялечнікі — дзецям». Перадача з Кіева. 18.30 — «Розум, гонар і сумленне нашай эпохі» (М). 19.00 — прызёры III Усесаюзнага фестывалю тэлевізійных фільмаў. «Угрум-рака». Мастацкі фільм. Першая серыя (М). 20.30 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21.15 — «Навука, эканоміка, практыка». Тэлевізійная сельскагаспадарчая школа. «Дзе рос колас — расце два». 21.45 — «Панарама навін». 22.05 — «Песні Беранжэ». Фільм-канцэрт. 22.30 — чэмпіянат СССР па лёгкай атлетыцы. Перадача з Кіева (у запісе). 23.30 — дзённік чэмпіянату свету па веласпорту. Перадача з Чэхаславакіі. 23.40 — навіны (М).

Другая праграма. 20.00 — экран паўторнага фільма. «Яўгеній Урбанскі». 21.10 — рэклама, аб'явы. 21.15 — «Старонкі музычнага календара». М. Равель (М). 21.45 — у эфіры «Маладосць» (М).

21 жніўня

Першая праграма. 10.00 — навіны (М). 10.15 — для малодшых школьнікаў. «Свеціць зорачка». Перадача з Чэлябінска. 10.45 — канцэрт удзельнікаў мастацкай самадзейнасці (М). 11.45 — «Табе, юнацтва!» Перадача з Кіева. 12.15 — для школьнікаў. На прыз «Скураны мяч». Перадача з Волгаграда. 16.40 — праграма перадач. 16.45 — навіны (М). 17.00 — для школьнікаў. «Паплечнікі Леніна». А. Д. Стасава (М). 17.30 — дакументальны фільм (М). 18.00 — праграма каляровага тэлебачання (М). 19.00 — прызёры III Усесаюзнага фестывалю тэлевізійных фільмаў. «Угрум-рака». Мастацкі фільм. Другая серыя (М). 20.20 — навіны (М). 20.30 — «Будапешт — Масква — Прага — Варшава». Пераклічка гарадоў (М). 21.00 — навіны (М). 21.15 — «На парадку дня — жніво». Рэйд-агляд Беларускага тэлебачання (Магілёўская вобласць). 21.35 — «Каментарый дня». Індыя пасля выбараў. 21.50 — «Панарама навін» (уключэнне Гродна). 22.15 — міжнародны фестываль эстраднай песні ў Сопаце. Перадача з Польшчы. У перапынку — дзённік чэмпіянату свету па веласпорту (М). Пасля заканчэння — навіны (М).

Другая праграма. 20.25 — дзіцячы экран. «Хвасты». «Ножны і хлопчык». Мультыплікацыйныя фільмы. 20.55 — «Карнавал жывёл». Музычны фільм. 21.15 — праграма каляровага тэлебачання. «Шведская запалка». Мастацкі фільм (М).

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНІКАЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 2-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 3-24-62, аддзела публіцыстыкі — 3-24-62, аддзела культуры — 3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва — 6-25-19, бухгалтэрыі — 6-25-87

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР Минск

Друкарня выдавецтва «Звязда».

Індэкс 63856. АТ 17810

